

צעקתו ושתיקתו

מחזה בשתי מערכות

מאת מוטי לרנר

המחזה נכתב בעקבות פסגת קמפ-דיוויד 2000 בהשתתפות ביל קלינטון - נשיא ארה"ב, אהוד ברק - ראש ממשלת ישראל, ויאסר ערפאת - יו"ר הרשות הפלסטינית. עם זאת העלילה והדמויות הן פרי דמיונו של המחבר, ואין כל קשר בינן לבין דמויות במציאות. המחזה הוצג לראשונה בקריאה מבוימת בתיאטרון הבימה ב-2020 בבימוי המחבר.

הדמויות:

1. נתן דנינו (60) - סופר
2. מירה (54) - אשתו, והמנהלת שלו
3. נוגה (28) - בתם, זמרת
4. אבנר ספיר (78) - סופר, אביה של מירה
5. מאיר דנינו (55) - אחיו של נתן, דתי-חרדי, בעל חברת בנייה
6. מחמוד דיאב (40) - סופר פלסטיני, אסיר לשעבר, מתגורר ברמאללה
7. נדיה דיאב (35) - אשתו, סופרת ומורה לספרות
8. בועז (40) - יועצו של אהוד ברק, ראש ממשלת ישראל
9. נפיל (40) - יועצו של יאסר ערפאת, יו"ר הרשות הפלסטינית

העלילה

למחזה שתי רמות עלילה. עלילת ההווה מתרחשת במשך שבוע אחד בסוף פברואר 2001 לאחר שנתן דנינו, שנפגע בראשו, שוחרר לאחר כשלושה שבועות מבית חולים שיקומי, ושב לדירתו בתל אביב. הוא יושב בכיסא גלגלים, משותק ברגליו, איננו מסוגל לדבר או לקיים תקשורת לא-מילולית עם הסובבים אותו. הוא מסוגל רק לחייך ולומר ביטוי אחד "מילים, מילים", אותו למד בבית החולים. העלילה העיקרית היא רצף תמונות זיכרון של דנינו, המתרחשות במיקומים שונים בתל אביב, ברמאללה, ובירושלים מסוף יולי 2000 ועד סוף ינואר 2001. בועז ונפיל, יועציהם של ברק וערפאת, מופיעים רק בדמיונו של דנינו. הם אינם נראים ונשמעים על ידי הדמויות האחרות.

החלל

התפאורה מופשטת כדי לאפשר לעלילה להתרחש במיקומים שונים: חדר האורחים בבית משפחת דנינו, חדר האורחים בביתם של מחמוד ונדיה, מועדון הספרות ברמאללה, רחבת ההפגנות לפני משרד ראש הממשלה בירושלים, ומועדון רוק בתל אביב.

מאיר: למנצח מזמור לדוד:

על רקע מלמוליו של מאיר נכנסים בועז ונביל.

בועז:	סוף-סוף חזרת.
נפיל:	בשעה טובה. ברוך הבא.
דנינו:	זה הבית שלי. נכון?
בועז:	כן. כאן חדר האורחים.
נפיל:	שם המטבח. שם חדר העבודה.
דנינו:	שמי נתן. נתן דנינו. (מצביע על מאיר) וזה אחי?
נפיל:	כן.
דנינו:	אני עובד סוציאלי. אני מטפל בעולים החדשים בשכונות.
בועז:	מה פתאום? אתה סופר. הסופר הכי חשוב שלנו.
דנינו:	סופר? אני? ואתה?
בועז:	אתה לא מזהה?
דנינו:	אתה מוכר לי. נפגשנו פעם?
בועז:	הרבה פעמים. אני אחד ממעריציך הגדולים. הרומן שכתבת על צוות הטנק שלך במלחמת יום כיפור, נגע מאד לליבי. אתה לא זוכר? בועז. היועץ המדיני של ברק.
דנינו:	אני חושב שאני זוכר משהו. (לנפיל) גם אתה מוכר לי.
נפיל:	אני נפיל, היועץ המדיני של הראיס.
דנינו:	הראיס?
נפיל:	הראיס ערפאת. נפגשת איתו ב-86 ברומניה, כשאסור היה לכם לדבר איתנו.
דנינו:	כן, אני זוכר. אני סופר. אתם הרופאים שלי, לא?
נפיל:	לא, לא. אנחנו...
דנינו:	(נזכר) בטח. בועז ונפיל! דיברתי איתכם כל לילה כשהייתם בקמפ דייוויד.
	אני רוצה לכתוב על המשא ומתן שהתנהל שם. מה בדיוק קרה? למה ברק וערפאת לא הגיעו להסכם?
בועז:	כבר אתה רוצה לכתוב? הרגע יצאת מבית חולים.
נפיל:	אתה צריך לנוח.
בועז:	להתחזק.
דנינו:	ומה קרה בזמן שהייתי בבית החולים? המשכתם בשיחות?
נפיל:	ניסינו.

דנינו:	מי עצר בעדכם?
בועז:	עשרות נהרגים אצלנו בכל חודש.
נפיל:	אצלנו נהרגים מאות.
בועז:	לא כדאי לך לדעת יותר.
נפיל:	זה יזיק מאד לבריאות שלך.
בועז:	ראינו כבר סופרים שחשבו שהם מבינים בפוליטיקה.
נפיל:	הם ניהלו פעם משא ומתן? הם קיבלו פעם החלטה גורלית?
בועז:	הסופרים רואים למרחוק בעיני רוחם, אבל הם עיוורים למציאות שבקצה החוטם שלהם.
נפיל:	לכן הם מפזרים אשליות כל כך מסוכנות.
בועז:	לשם מה להוסיף שמן למדורה?
נפיל:	אלפים ימותו בגללך.
בועז:	אז אל תתחב את האף שלך, דנינו, ואל תציע הצעות, ואל תעלה רעיונות.
	תן לנו לעבוד בשקט.
נפיל:	אל תפריע. ואל תסית. ואל תשמיץ. ואל תאשים.
בועז:	ובעיקר, אל תכתוב.

נכנסות מירה ונוגה. בועז ונפיל מתרחקים. דנינו רוצה להמשיך בשיחה איתם, אך הוא לא מצליח להפיק מפיו מילים.

מאיר:	הוא מנסה להגיד משהו. זה סימן טוב. הוא איש חזק. הוא יתגבר, בעזרת השם. אנחנו נתפלל. הוא יתפלל. נכון, נתן?
נוגה:	אתה רוצה לשתות, אבא?
מאיר:	כשתרגיש יותר טוב, יבואו כל האחים והאחיות שלנו לבקר. באזכרה של אבא ואימא זיכרונם לברכה ביקשנו מהם שיהיו בשבילך מליצי יושר בשמיים.
מירה:	הדיבורים האלה רק מרגיזים אותו, מאיר.
מאיר:	הוא מתגעגע אל הקדוש ברוך הוא, מירה.
דנינו:	מילים, מילים...
מאיר:	אָתְּ רואֶה? (לדנינו) הייתי אצל הרב עובדיה בשבת. הוא מזמין אותך לאירוסין של מרגלית שלי עם הנכד שלו. הוא ישמח גם לתת לך ברכה.
מירה:	די, מאיר.
מאיר:	בבית החולים לא עזרו הרבה.

נכנס אבנר.

אבנר:	שלום, נתן. מה שלומך?
נוגה:	זה סבא אבנר, אבא.
אבנר:	אתמול הייתי אצלך בבית החולים. זוכר?
דנינו:	מילים, מילים...
אבנר:	כן. מילים. בראת עולמות שלמים במילים שלך.
מירה:	זה כל מה שהצליחו ללמד אותו שם.
נוגה:	הבוקר הוא ראה חדשות. הוא מנסה להבין מה קורה כאן.

- אתה מבין יותר טוב מכולנו, נתן. אבנר:
 אני לא בטוחה, אבא. הדימום במוח גרם לו הרבה נזק. מירה:
 עוד כמה שבועות הוא יחזור לעצמו. (לדנינו) רוצה סיגריה, אבא? נוגה:
 קח. (מצית לו) הוא שוב מחייך. (במרוקאית) חיוך קטן שלך משמח את מאיר:
 כל העולם.
 מה אנחנו אומרים לראש הממשלה, מירה? גם המזכיר של ערפאת מחכה אבנר:
 לתשובה.
 אנחנו אומרים שהוא עדיין לא מקבל אורחים. מירה:
 הוא צריך עכשיו את המשפחה שלו. (לאבנר) תראה כמה הוא שמח מאיר:
 כשמדברים אליו במרוקאית. (במרוקאית) כל יום תרגיש קצת יותר טוב, נתן.
 פגישה עם ברק וערפאת יכולה לעורר את הזיכרון שלו. אבנר:
 אתה לא חושב שיש להם חלק במה שקרה? מירה:
 שברק יבוא ויראה, ויורה להוציא לאור את הרומן שהוא (דנינו) לא גמר. אבנר:
 אגב, אני חושב שהשם "חסן על הסף" לא מספיק מוכר.
 אנחנו לא משנים אותו, סבא. נוגה:
 אני אף פעם לא החלטתי על שם של ספר לפני שגמרתי אותו. אבנר:
 הוא יגמור והוא יחליט. נוגה:
 זה לא הזמן לגמור ספרים, רבותיי. עכשיו צריך להתפלל. צריך להתחנן אל מאיר:
 השם יתברך. נכון, נתן?
 מילים, מילים... דנינו:

פניו של דנינו מתעוותים במאמץ. הוא פונה אל בועז ונביל הנראים רק לו.

- דנינו: מי אתם שתגידו לי לא לכתוב? אפשר לצוות על נהר לעצור את מימיו? על עץ לחדול לתת את פרו? הסתכלו בי. אפשר עוד להשתיק אותי באיומים? אני אמשיך לכתוב, על אפכם ועל חמתכם. למלחמה הזאת אין תכלית. אף אחד לא ינצח בה, כי אי אפשר לנצח בה. כי שום ניצחון לא יעלים אותנו ולא אתכם. הדם הזה נשפך לחינם. המתים יאשימו את כולנו במותם...

גרוננו נחנק. הנוכחים בחדר אינם שומעים אותו, אך רואים את הבעות פניו ונדמה להם שהוא במצוקה קשה.

- מירה: הוא לא רגוע. כדאי שאני אקח אותו לחדר שלו.
 נוגה: אני אקח אותו. (לדנינו) רוצה שאשיר לך משהו, אבא? שאקריא לך עוד פרק מן הרומן על חסן? (למירה) אני בטוחה שהוא חושב עליו כל הזמן.
 מירה: חכי. את לא יכולה להשכיב אותו במיטה לבדך.
 מאיר: אם את צריכה עזרה, מירה, אז תגדי. אני אתן כמה שצריך. יש לי ברוך השם די והותר.

¹ המשפטים במרוקאית יתורגמו לקראת הפקה

מירה: אין צורך. אנחנו נסתדר. תודה שבאת. **(לאבנר)** תודה גם לך, אבא. אני
אנסה לדבר איתו כשהוא יִיָּגַע. אולי החזרה הביתה תחזיר אותו לעצמו.
(מוציאה אותו)
אבנר: **(לקהל)** הוא היה סופר גדול. מן הגדולים ביותר שלנו. מאז שעלה ממרוקו
הוא נאבק בכל מאודו למען מהפכה מזרחית ולמען פיוס בין יהודים
וערבים. הוא כתב על כך רומנים, סיפורים קצרים ומאמרים. כיבדתי מאד
את המחויבות שלו. את תחושת השליחות שלו. בלילה בו התבשרנו על
הכישלון של ברק וערפאת בקמפ דייוויד, פרצה מליבו צעקה נוראה
שהדהדה מִקֶּצֶה הארץ ועד קֶּצֶה. שמעתי אותה היטב, אבל ייצר הקיום שלי
דחה אותה.

2. חדר האורחים בבית דנינו. 7 חודשים לפני כן. 26 ביולי 2000. דנינו נכנס, טלפון בידו, מתראיין לכתב רדיו.

דנינו: **(בטלפון)** לא הייתי בקמפ דייוויד, ואני לא יודע מה התרחש שם, במשא
ומתן, אבל אני בטוח שכל המאזינים רוצים להבין למה הוא נכשל. האם
ברק באמת התעקש לספח עשרה אחוזים משטחי הגדה? איזו פשרה הוא
הציע בירושלים? האם היו הסכמות בעניין הפליטים? איזו הצעה נגדית
הגיש ערפאת? ... כן. אני רוצה לראות את כל הפרוטוקולים... אנחנו
מכירים מנהיגים רבים מדי שטעו פעמים רבות מדי. ולכן כאשר מנהיגינו
חורצים את גורלנו, אנחנו חייבים לוודא שהם לא טעו... נכון, אדוני.
סופרים אינם פוליטיקאים, אבל הספרות חוקרת את גבולות האפשרי, ולכן
היא יכולה לגלות אפשרויות שהפוליטיקאים מסרבים לראות... תודה.

הוא מכבה את הטלפון. פונה לנוגה היושבת על הספה.

דנינו: למה את כל כך כועסת?
נוגה: אימא אומרת שלא יִשְׁנָה כל הלילה.
דנינו: אני אישן בדרך.
נוגה: אולי תחשוב עוד רגע לפני שאתם נוסעים.
דנינו: כבר הודעתי למחמוד ונדיה. הם מחכים לנו.
נוגה: עכשיו ידברו הרובים, אבא.
דנינו: יש כאן עוד הרבה בני אדם הגיוניים, נוגה. גם שם.

מחדר השינה נכנסת מירה, בידה תיק נסיעות.

מירה: דיברת יפה ברדיו. בערב נוציא הודעה לעיתונות. אתה רוצה עוד ואליוס?
דנינו: אני בסדר גמור.
נוגה: מישוה שם עלול לתקוע בך כדור.
דנינו: הייתי שם עשרות פעמים, נוגה'לה.
מירה: כדאי שנצא. החיילים בטח יעכבו אותנו במחסום.

נכנס אבנר.

- אבנר: יצאת מדעתך, נתן?
- מירה: אל תתחיל, אבא.
- אבנר: מה יש לכם לחפש ברמאללה? שמעתי אותך ברדיו. אתה באמת מתכוון לכתוב רומן על המאבק שלהם?
- דנינו: אני רוצה קודם להבין מה קורה שם.
- אבנר: עד עכשיו לא הבנת?
- דנינו: יש שם בני אדם, בשר ודם, שנחתה עליהם הלילה בשורה נוראה.
- אבנר: סופר טוב לא צריך לפגוש פנים אל פנים את האנשים שעליהם הוא כותב. הוא בורא אותם בדמיון שלו.
- מירה: הבטחת לא להתווכח, אבא.
- אבנר: אני מנסה לגרש את השד שנכנס בו. **(לדנינו)** אתה כבר לא עובד סוציאלי. אתה לא צריך לעשות ביקורי בית. תקרא מה שהם כותבים. הספרות שלהם מלמדת עליהם הרבה יותר ממה שהם יספרו לך.
- דנינו: גם לך כדאי לפעמים להיפגש עם המציאות.
- אבנר: אני לא צריך לנסוע לשם כדי לראות שאין עם מי לדבר.
- מירה: אולי סוף-סוף תִּרְאֶה מה שנתן רואה כל הזמן?
- אבנר: הוא רק חושב שהוא רואה. **(לדנינו)** סופר הוא תבנית נוף מולדתו, נתן. אתה נוצרת בגטו המרוקאי בוואדי סאליב. כתבת עליו שני רומנים נהדרים. אתה זר ברמאללה. לעולם לא תצליח לכתוב עליה משהו אמיתי.
- מירה: כשהוא יבין מה קורה שם, הוא יצליח.
- אבנר: שינסה קודם להבין מה קורה כאן. **(לדנינו)** בוא תשמע את ראש הממשלה. הוא נואם היום בכנס של מפלגת העבודה. אני אסדר לך פגישה איתו.
- דנינו: כבר שמעתי אותו.
- מירה: נתן לא יתקרב יותר אל מפלגת העבודה, אבא.
- אבנר: אבל אל ערפאת הוא זוחל על גחונו. **(לדנינו)** כשנפגשת איתו ב-86, אבא שלך מת משברון לב. זה לא הספיק לך?
- דנינו: בלעדי הפגישה ההיא, לא היינו מגיעים לקמפ-דיוויד.
- אבנר: ומה יצא מקמפ-דיוויד? האמן לי, נתן. האובססיה שלך לפוליטיקה מזיקה לכתובה שלך. אנשים הפסיקו לקרוא אותך. אתה לעולם לא תזכה בפרס ישראל.
- מירה: הוא יזכה!
- דנינו: אם הפרס הזה נועד לשרת את המטרות הפוליטיות של הממשלה, אז אני לא מעוניין בו. **(למירה)** כדאי שנצא. **(לנוגה)** את רוצה לבוא איתנו?
- נוגה: לשם מה? כל הבוקר אני יושבת וחושבת לאן אפשר לברוח מכאן.
- מירה: נדמה לי שסיכמנו לדבר על זה כשנחזור, נוגה. **(לדנינו)** התיק שלך, נתן.
- דנינו: רק רגע. אני לא מבין, נוגה'ה. מה פתאום לברוח? רק עכשיו התחלת לעבוד עם המקהלה הערבית ביפו. יש לך הופעות כל השנה.
- נוגה: אני אנסה לעבוד בניו יורק.
- דנינו: בגלל שהמשא ומתן נכשל?
- נוגה: לא המשא ומתן נכשל, אבא. החיים יחד איתם נכשלו. המקהלה ביפו ביטלה חזרה היום, כי הם איבדו תקווה.

- דנינו: לכן אנחנו נוסעים לרמאללה. כדי לחפש תקווה.
 נוגה: יותר טוב שתבואו איתי לשגרירות לבקש ויזה.
 מירה: אנחנו ממהרים, נוגה'ה. אל תעכבי אותנו. בואי אלינו לארוחת ערב.
 אבנר: **(לדנינו)** לולא פיזרת סביבך אשלות כל כך גדולות, היא לא הייתה מתייאשת כל כך.
 דנינו: **(לנוגה)** בואי ותשמעי אותם. אולי הם מוכנים עדיין לחיות איתנו, למרות מה שאנחנו עושים להם.
 נוגה: אתה לא נוסע כדי לראות אם הם מוכנים לחיות איתנו. אתה נוסע כדי לשכנע אותם שאנחנו מוכנים לחיות איתם.
 דנינו: רבים אצלנו עדיין מוכנים.
 נוגה: אתה משלה את עצמך, אבא. אנחנו נמשיך להרוג אותם, והם ימשיכו להרוג אותנו, גם אם תכתוב על זה.
 דנינו: אז זהו? נוותר ונברח?
 מירה: אל תטיפ לה, נתן. היא כבר ילדה גדולה. בזמן האחרון היא מרגישה תקועה. השירים שלה משדרים יותר מדי ייאוש. דיברנו על זה הרבה פעמים. היא לא חייבת להישאר כאן אם כל כך קשה לה.
 אבנר: ודאי שהיא חייבת.
 מירה: היא תיסע ותירגע ותחזור. **(לנוגה)** אמרתי לך. אנחנו נעזור לך למצוא דירה ועבודה.
 דנינו: יש כאן רבים שאוהבים את השירים שלך, נוגה'ה.
 נוגה: מי מקשיב לי, כשאני מדברת על חיים עם ערבים?
 דנינו: אם תעזבי, ודאי לא יקשיבו.
 מירה: **(לדנינו)** אנחנו זזים, נתן!

חשכה. ברקע נשמע דנינו המתראיין לכתב רדיו ברמאללה.

- דנינו: באתי לרמאללה לפגוש בני אדם. נשים. גברים. ילדים. לראות את הכאב, את הסבל, את התקווה שלהם. לדבר עם תלמידים, מורים וסופרים. לשמוע מה הם אומרים בקול רם, ומה הם לוחשים בחדרי חדרים. אני לא מאמין שאצליח לכתוב על פלסטינים, בלי לחיות קצת ביניהם. התכבדה הפלסטינית אמנם שונה מאד מן החברה הערבית במרוקו שבה גדלתי. אבל לשמחתי, אני מרגיש קשר טבעי מידי עם המארחים שלי...

3. מועדון רוק בתל אביב. נוגה שרה.

- נוגה: הפרח המחייך בחלוננו של סופר
 מעיד שהסופר שתל אותו
 מעיד שהוא השקה אותו
 מעיד שהוא דישן את אדמתו.

הפרח המחייך בחלוננו של סופר
מעיד שהסופר ייחל לפריחתו
השתוקק ליופיו וניחוחו
הוא מעיד שהסופר חייך אליו.

אך הוא מעיד גם שהסופר הובס,
נואש לכתוב על הדם הניגר בעירו,
טמן את עפרונו בארוננו
והציב פרח לחייך על אדן חלוננו.

בסוף השיר נשמעים קולות מחאה: לכי תשירי ברמאללה, יחד עם אבא שלך, זונה שמאלנית, בוגדת, וכו'. פורצת מהומה. נוגה נאלצת לרדת מן הבמה.

4. דירתם של מחמוד ונדיה ברמאללה. אותו יום. נכנסים מחמוד, דנינו ומירה.

- מחמוד: ערפאת ישן הלילה בין סדיני המשי שלו במוקטעה, התעורר בבוקר מרוצה, שתה קפה עם חבורת החנפנים שלו, ואכל איתם בקלאווה. הם שיבחו זה את זה והתגאו שלא נכנעו לישראלים ולאמריקאים. אבל מה הם יעשו היום, כשיגלו את הייאוש ברחובות ברמאללה, בשכם, בחברון? התחננתי אל החברים באיגוד הסופרים: אל תקשיבו לפוליטיקאים. הייאוש יוליד זעם, והזעם יוליד אסון. והם בשלהם: הזעם קדוש. הזעם גואל. הזעם משחרר. קיללו את מי שהוליד אותי. ונדיה שתקה.
- דנינו: לכן באנו לכאן, מחמוד.
- מחמוד: היא אפילו לא קראה לי שם בשמי. היא הזכירה איזה סופר מרמאללה שהיה פעם חבר בחזית העממית, ועכשיו הוא דורש לחזור למשא ומתן כדי שיוציאו לאור רומן שלו אצלכם.
- מירה: נתן לא ידבר על פוליטיקה, מחמוד. רק על ספרות. כשהייתי מורה הזמנתי אותו הרבה פעמים לפתח שלי.
- מחמוד: הקנאים חושבים תמיד שהם הפטריוטים הכי גדולים. ראיתי אותם בכלא שלכם. אחרי שנה הם מורידים את דגל הקנאות ומניפים את דגל ההיגיון. (לדנינו) יש לך אולי ואליום? לא נשאר כדור אחד בכל רמאללה.
- דנינו: (נותן לו) אנחנו נשכור דירה קטנה לידכם.
- מירה: לשלושה-ארבעה חודשים.
- מחמוד: מה קרה לכם היום? שניכם השתגעו?
- דנינו: היינו צריכים לעשות את זה מזמן, מחמוד.
- מירה: בחרנו כמה סיפורים קצרים שלו שתורגמו לערבית.
- דנינו: אני אשמח ללמד אותם בפתח של נדיה.
- מירה: אם צריך, אנחנו מוכנים להיפגש עם המנהל שלה.
- מחמוד: המנהל שלה מעריץ אותה. הוא יעשה מה שהיא תגיד לו. (לדנינו) אני לא בטוח שהתלמידים ירצו ללמוד אצלך. אני גם לא בטוח שההורים שלהם יסכימו.
- דנינו: תלמידים הם בדרך כלל סקרנים.

- מחמוד: כשהם רואים את החיילים והמתנחלים, הם ירצו לקרוא משהו שלכם!
מירה: כשהם ייפגשו עם נתן, הם יידבקו בתקווה שלו.
מחמוד: התלמידים האלה זורקים עכשיו אבנים ברחובות. **(בתסכול)** עכשיו הזמן ללמד ספרות? עכשיו צריך להזיז הרים, ולהגיע להסכם. בעוד כמה שנים לא יישאר לנו כאן מקום בשביל מדינה.
דנינו: מי שיקרא את מה שאני אכתוב כאן, יבין קצת יותר טוב את המאבק שלכם.
(מחמוד שותק) המנהיגים שלנו הם אנשים חלשים, מחמוד. אנחנו לא יכולים להפקיר את גורלנו בידיים שלהם.
מירה: למרות מה שאומרים החנפנים באיגוד הסופרים שלכם.
מחמוד: החנפנים האלה שמעו שהספר שלי עומד להתפרסם אצלכם, והחליטו שאני משת"פ. לולא ביליתי כל כך הרבה שנים בבתי הכלא שלכם, כבר היו מחסלים אותי. **(רומז לעבר חדר השינה)** והיא, הקנאה אוכלת אותה.

נכנסת נדיה, בזרועותיה התינוקת מונא, אותה סיימה להניק.

- נדיה: אתה סופר גדול, נתן, ויש לך מטרות נעלות, אבל בסופו של דבר אתה אחד מהם. **(מוסרת את מונא לידי מחמוד)** תחזיק אותה עד שהיא תגהק.
מחמוד: **(לתינוקת)** מונא, תִּפְּקִי. **(לנדיה)** מתי לתת לה לאכול?
נדיה: בשתיים. **(לדנינו)** ואתה לא תסתכן יותר מדי למעננו. מחר הצבא שלכם יפלוש הנה, ואתה תחזור הביתה.
דנינו: לא אמרתי שאני יכול לעצור את הצבא, נדיה. אמרתי שאם אני אצליח לכתוב כאן, אולי אני אשפיע קצת על הֶלְכֵי הרוח אצלנו.
נדיה: כשאחי שבת רעב בכלא, לא הֶצְלַחְתָּ אפילו להעביר אותו לבית חולים.
מירה: אבל דאגנו שרופא מבית חולים יגיע אליו.

נדיה אורזת את תיקה לקראת צאתה לבית הספר.

- נדיה: אני לא יודעת איך אפשר להמשיך לחיות כאן. בכל בוקר אני יוצאת לבית הספר, ובפתח כל סמטה עומד חייל. בקצה כל דרך, מחסום. בראש כל הר, התנחלות. בכל לילה אנחנו שומעים את הג'יפים שלכם דוהרים ברחובות, ואחריהם את קינת האימהות על הילדים שנלקחו לחקירה. ככה אפשר לכתוב ספרות? ככה אפשר ללמד?
דנינו: איזו ברירה יש לנו, נדיה?
מירה: גם אם התקווה בספרות קלושה, כדאי להיאחז בה, לפני שמנסים פתרונות של ייאוש.
נדיה: אם יש לנו תקווה בספרות, היא מסתתרת בספרות שלנו, שמחזקת את המאבק שלנו. לא בספרות שלכם.
מירה: תלמידים צריכים ללמוד ספרות ששואלת, שמטילה ספק, שמכריחה אותם לגלות צדדים שונים של המציאות. זאת הספרות שנתן רוצה ללמד.
נדיה: ללמוד ספרות זה כמו לעשות אהבה. אתם לא יכולים לצפות שנאהב אתכם. יש דברים שאין עליהם סליחה. חמש שנים השב"כ שלכם לא נתן לי לבקר אותו **(את מחמוד)** בכלא, כדי שאסגיר להם חברים בארגון.

- מחמוד: אף אחד לא מצפה שתאהבי אותם. גם אני לא אוהב אותם. אבל הם כאן, והמאבק שלנו נגדם גובה מאיתנו מחיר גבוה מדי. גם ממך. בכלא קראתי את הספרים שלהם, והבנתי שצריך לחיות איתם גם בלי אהבה. כשאתה מפרסם אצלם ספר, הם מאמינים שהם עם נאור. נדיה:
- מחמוד: כשהם יקראו אותך, הם יגלו את ההפך. נדיה:
- מחמוד: אחרי כל מה שהם עשו לך, אתה עדיין מאמין בהם? נדיה:
- מחמוד: די, נדיה! נדיה:
- (בתסכול) איך אפשר ללמד ביום כזה? מה אני אגיד לתלמידים? כשאני איכנס לכיתה, העיניים שלהם יהיו מלאות ייאוש. כשהם יחזרו הביתה, הם יגלו שההורים שלהם מיואשים עוד יותר. דנינו:
- נדיה: אז נשאר אותם מיואשים? נדיה:
- דנינו: הם צריכים לשמוע משהו שהם מאמינים בו. נדיה:
- דנינו: אולי אני אוכל להיפגש עם המורים. מירה:
- נדיה: המורים יודעים מי הוא. הם ודאי קראו משהו שהוא כתב. נדיה:
- דנינו: המורים לא ייפגשו איתו, כי בעיניהם גם הוא נושא באחריות לכיבוש. ודאי שאני נושא באחריות לכיבוש, אבל אני נושא גם באחריות לסיים אותו. הפוליטיקאים נכשלו. עכשיו תורנו. ייאוש הוא מותרות של קנאים. דנינו:
- אם את רוצה להציל את התלמידים שלך ממעשים של ייאוש, את חייבת להציע להם תקווה, ובספרות יש תקווה. מחמוד:
- אני מציע לך להקשיב לו, נדיה. אחרת, תמשיכי לדשדש בשנאה, שבגללה את לא מצליחה לגמור את הספר שלך. נדיה:
- אני לא מתביישת בשנאה שלי. מחמוד:
- איך, לעזאזל, היא משרתת אותך? דנינו:
- אני רואה את הספק שלך בפזם של הספרות, נדיה. אני מכיר אותך על בשרי. אני רואה כמה הוא מכאיב לך. ייתכן שאנחנו באמת משלים את עצמנו שהספרות יכולה לשנות משהו. אבל האשליה הזאת נותנת לנו כוח. בלעדיה אנחנו לא מסוגלים לכתוב. לכן אין לנו ברירה, אלא להמשיך להשלות את עצמנו, כדי שנכתוב, ואולי בכל זאת נשנה. נדיה:
- בסדר. אני אדבר עם המנהל. (בהתנצלות) לא ישנתי כל הלילה. היו לי כנראה ציפיות גדולות מדי מקמפ דיוויד. (למחמוד) כדאי שתסגור את החלונות בצהריים. כשהחילים משליכים רימוני גז ברחובות, העיניים שלה צורבות... (יוצאת)

5. חדר האורחים בביתו של דנינו. פברואר 2001. אור על נוגה ועל דנינו שבכיסא הגלגלים. ברקע נשמע ריאיון רדיו.

- מראינת: שאלה אחרונה, מר דנינו. למה אתה מאשים את ממשלת ישראל על כך שהיא התעקשה בקמפ-דיוויד על הריבונות בהר הבית, ולא מאשים את הרשות הפלסטינית שהתעקשה בדיוק על אותה התביעה? דנינו:
- אני מאשים את שני הצדדים. אין קשר בין ריבונות לקדושה. ריבונות קשורה בבעלות, בכוח, ואילו קדושה קשורה באמונה בנוכחות האל. פולחן דתי שמייחס קדושה לאדמה ולאבנים, הוא עבודת אלילים.

נוגה קוראת לדנינו מן הרומן הבלתי גמור "חסן על הסף". הוא איננו מקשיב.

נוגה: במאמץ רב החנה חסן את מכוניתו ברחוב קטן ליד הכניסה הראשית. בשבוע שעבר הבטיחה לו מזכירת המחלקה אישור חנייה בתוך האוניברסיטה. "היא התביישה להודות שקורות חיי נמצאים עדיין בבדיקה בשב"כ", חשב. **(דנינו מפנה את פניו)** זה הרומן שלך, אבא, "חסן על הסף". הרופאים ביקשו שאקריא לך מתוכו. חסן הוא פסיכולוג מנצרת שעשה דוקטורט בשיקאגו והתחתן עם תקווה שלמדה שם משפטים. זוכר? כשהם חזרו לארץ הוא התחיל ללמד באוניברסיטת תל אביב.

דנינו מבחין בנפיל ובוועז הנכנסים ופונים אליו.

בוועז: ברק התעקש על הר הבית?! הוא היה שמח לתת להם אותו. שהם יגנו על המסגדים מפני המטורפים שרוצים לפוצץ אותם.

נפיל: אתה חושב שערפאת התעקש על הר הבית? השייחים שם מטיפים נגדו בכל יום שישי.

דנינו: אז מדוע הם נאבקים עד חורמה להחזיק בו?

בוועז: כי ברגע שברק יוותר עליו, ירצחו אותו.

נפיל: ואת ערפאת יתלו בכיכר אל-מנאר.

דנינו: מנהיגים יכולים לרפא עמים משיגעונם. הם צריכים לשכנע שההר הוא הר ואבניו אבנים. רק האדם קדוש. רק האדם.

נפיל: אתה לא יכול להתעלם ממיליארד מוסלמים המאמינים שמן ההר הזה עלה הנביא מוחמד לשמיים.

בוועז: כל בני משפחתך מאמינים שבית המקדש שעמד על ההר הזה הוא קודש הקודשים.

נוגה חשה שדנינו מוטרד.

נוגה: נסה להקשיב, אבא. תניד את הראש כשאתה מבין. **(הוא לא מגיב. היא ממשיכה)** תקווה הסתכלה בו. "אתה שוב דואג? הם רק סטודנטים שנה ראשונה". "נכון" השיב חסן. "אבל כשאני מלמד את התפתחות הילד, מדברת מגרוני ההתפתחות שלי בסמטאות נצרת, שהייתה שונה מאד משלהם". "ילדים הם ילדים בכל מקום" ניסתה לעודדו. "לך עצמך יש שני ילדים יהודיים שראית אותם מתפתחים". חסן שתק. הוא כבר אמר לה פעם שהילדים שלהם יותר ערבים מיהודים, וחש כמה הכאיב לה.

בוועז ונפיל פונים אליו שוב.

בוועז: אם תכתוב שההר הזה הוא רק הר, אף אחד לא יקרא אותך.

נפיל: אם תכתוב שאבניו הן רק אבנים, ישרפו את כל מה שכתבת.

בוועז: תגזור על עצמך דין מוות. רוצחים יאָרבּו לך בכל פינה.

נפיל: האדם יכול להיות קדוש, אבל רק בזכות ההר הזה.

דנינו: אני אכתוב שההר הזה מפיץ שנאה בכל העולם. שבמקום להתמקח עליו, אתם צריכים לשלוח דחפורים להחריב את הכותל והמסגדים. וכשהאבק ישקע, ירושלים תגלה שהיא נגאלה. שהיא שוחררה מידי האלוהים וכוהניו. ואחרי הגשם ינבטו על ההר עשבים, ויפרחו פרחים, ויצמחו עצים, ואימהות יניקו תינוקות פְּצֵלִם, וילדים ישחקו ביניהם, וצחוקם יהדהד בכל הארץ הטובה הזאת...

גרוננו נחנק. נכנסת מירה, בידה מגש האוכל של דנינו.

נוגה: משהו מציק לו. הוא לא מקשיב.
מירה: הוא רעב. (מתיישבת לידו ומאכילה אותו) הרופאים אמרו לי היום שהוא לא יכתוב יותר.
נוגה: אני לא בטוחה שהם יודעים.
מירה: ואנחנו לא יודעות לטפל בו.
נוגה: לאט-לאט נלמד.
מירה: אנחנו לא מצליחות להכריח אותו להתאמץ, נוגה.
נוגה: אף אחד לא יצליח יותר מאיתנו.
מירה: גם אם הוא לא יכתוב יותר, שלפחות ידבר. שהעיניים שלו יגידו משהו.
דנינו: מילים, מילים...

נכנס אבנר.

אבנר: הוא לא אמר לא. הוא מוכן להתחייב שמשדך התרבות יסייע בהוצאה לאור של הרומן. אחרי שהם ידעו מה קורה בסופו.
מירה: נתן אמר לי כמה פעמים שחסן עצמו הוא שהחליט להתאבד, והוא לא יכול לעצור בעדו.
אבנר: ההתאבדות שלו מפחידה אותם. הם מעדיפים את הגרסה שבה הוא חוזר לשיקאגו.
נוגה: אז נוותר על הסיוע שלהם.
אבנר: אף אחד לא יוציא את הספר הזה לאור בלעדיו. לדעתי, זה לא משנה אם חסן מתאבד או בורח לשיקאגו. כך או כך הוא נוטש את אשתו וילדיו.
נוגה: מה אתה אומר, אבא?
דנינו: מילים, מילים.
אבנר: ההתבטאויות שלו בחודשים האחרונים לא הוסיפו לו אהדה. אם נוותר על ההתאבדות, הוא ייזכר כסופר יותר מְיוֹשֵׁב.
נוגה: (בכעס) חסן מתאבד כי הוא לא מצא דרך להשתלב כאן. הוא גילה שהוא לבד. בלי שותפים. יהודים או ערבים. בלי משפחה. בדיוק כמו אבא.
מירה: זה לא נכון!!
נוגה: את לא חושבת שאבא ניסה להתאבד?
מירה: לא! ואל תעזי יותר לומר את זה!

נוגה יוצאת. מירה פונה לקהל.

מירה: באמצע הקיץ עברנו לרמאללה, והוא החל לאסוף רעיונות לרומן חדש שמתרחש בה. הוא השכים כל בוקר וכתב כמה עמודים. אחר כך טיילנו. ישבנו בבתי קפה. שוחחנו עם מי שיכולנו. בערבים נפגשנו עם מורים מבית הספר של נדיה. רובם דיברו עברית רהוטה. הוא קרא להם ממה שכתב. הם ביקרו אותו בחריפות, וטענו שהוא לא מצליח לחדור לתוך הדמויות שלו, לחוות את הפחד וההשפלה שלהן, את חוסר האונים והייאוש. ייתכן שהם צדקו. אבל אני ידעתי כמה אמפתיה יש בו, וקיוויתי שבמשך הזמן הוא יצליח.

ברקע נשמע דנינו המתראיין לכתב רדיו.

דנינו: אני מקשיב לכל מי שמוכן לדבר איתי. יש כאלה שמתייחסים אלי בחשדנות. אחרים באיבה. אבל רבים מדברים איתי בגילוי לב ובסקרנות. אולי בגלל שאני יהודי-ערבי. עצם הביקור שלי כאן הוא ניסיון להפיג מעט משנאת הערבים אצל מזרחים רבים בינינו, במיוחד אצל יוצאי מרוקו. הרי במרוקו אף פעם לא שנאו ערבים. השנאה פרצה כאן, כשהאשכנזים דרשו אותה כהוכחה שאנחנו נאמנים להם.

6. מועדון רוק בתל אביב. 26.9.2000. נוגה שרה ומלווה את עצמה בגיטרה.

אני עוזבת
מתחפרת במיטה זרה
מכסה את ראשי
שוקעת בחושך
מקשיבה לקולי.

אני עוזבת
בורחת אל חלום זר
מיערות רעיונות שנטעת בי
קוברת מחשבות שפְּרִיתִי לי
במכרות העמוקים של אבותיך

אני עוזבת
צוללת במים זרים.
לכבות את אש התמיד
שחלומותיך הבעירו בְּבֶשְׁרִי
ועדיין שומעת את ליבך

לקראת סוף השיר נשמעים קולות בוז ומחאה: "סעי לאמריקה. תזדייני עם ערבים. עם כושים. קחי איתך גם את אבא שלך". כוס פוגעת בה.

7. בית דנינו בתל אביב. יום רביעי 27.9.2000. דנינו, מירה ונוגה. מירה חובשת את מצחיה של נוגה.

- מירה: אני חושבת שכדאי ללכת לקופת חולים.
 דנינו: אנחנו לוקחים אותך עכשיו למיון.
 נוגה: זאת רק שריטה.
 דנינו: קיבלת מכה בראש, נוגה. את חייבת לעשות בדיקות.
 נוגה: אין לי זמן עכשיו, אבא. אני נוסעת בשבוע הבא.
 דנינו: את צריכה גם להגיש תלונה במשטרה.
 נוגה: אני מתחילה שם חזרות.
 דנינו: תתחילי בעוד חודש-חודשיים.
 מירה: תן לה לנסוע, נתן.
 דנינו: דווקא בגלל מה שעשו לה, היא חייבת להמשיך להופיע כאן.
 נוגה: לשם מה? גם אתה כבר יכול להפסיק לכתוב. כמה עדיין קוראים את הספרים שלך? כשהיית עובד סוציאלי שינית הרבה יותר.
 דנינו: לכן אני חייב להמשיך לכתוב, ואת חייבת להמשיך לשיר.
 נוגה: מתי שמעת בפעם האחרונה שיר שלי ברדיו?
 מירה: די, נתן. היא מנסה להתרחק מן הצל שאתה מטיל עליה...
 דנינו: **(בכעס)** אני מטיל עליה צל?!
 מירה: היא כבר התחילה לכתוב כמוך. יום אחד היא תשנה את שם המשפחה שלה. לא בגלל שהוא מרוקאי, אלא בגלל שהוא שלך.
 דנינו: היא אף פעם לא תשנה אותו.
 נוגה: אני רוצה לחיות את החיים שלי, אבא. כשאתה ברמאללה אני עסוקה רק בכך. אני צריכה להסביר אותך לכל העולם. גם לעצמי.
 דנינו: את לא חושבת שאני צריך להיות שם?
 נוגה: אני לא רוצה לחשוב על זה כל הזמן.
 דנינו: נולדת פה. החברה שגדלת בה אֶפְשָׁרָה לך להיות זמרת, ובתמורה, את חייבת לשיר כאן.
 נוגה: כשאני חיה כאן, אני נעשית בורג במכונת המלחמה הזאת.
 דנינו: בורג אחד שמשחרר יכול לעצור אותה. בואי איתנו לרמאללה. השיחות עם המורים יעודדו אותך.
 נוגה: אני לא יכולה יותר להשתתף במאבקים שלך, אבא. לא יכולה. לא למען המזרחים. גם לא למען הפלסטינים. אל תכפה אותם עלי.
 דנינו: המאבקים האלה הם לא שלך?

מירה סיימה את החבישה. נכנס אבנר.

- אבנר: **(לנוגה)** אני אהרוג את המנוול שעשה את זה.
 נוגה: אני בסדר גמור, סבא.
 אבנר: **(לדנינו)** מישוהו נקם בך על מִצָּחָהּ, בגלל שאתם עוברים לרמאללה.
 מירה: אנחנו לא עוברים. שִׁכְרָנו שם דירה לכמה חודשים.
 דנינו: אתה רוצה להצטרף אלינו?

אבנר: אני רוצה שתפסיק לשטוף לאשתך ולבתך את המוח.
 מירה: אל תדאג, אבא. ביום שישי ניסע כולנו לירושלים לארוחת ראש השנה אצל המשפחה של נתן. בכל סוף שבוע תאכל איתנו כאן.
 דנינו: נשמח מאד אם מדי פעם תבקר אצלנו שם. יש לנו חדר בשבילך.
 אבנר: כדי שגם אני אכתוב כמה הם אוהבים אותנו?
 דנינו: כדי שתראה מה קורה שם, ותכתוב מה שאתה חושב על זה.

נכנס מאיר.

מאיר: הייתי בדרך למשרד. פתאום אני שומע אותך ברדיו. (לנוגה) מה זה?
 נוגה: שום דבר. שריטה.
 מאיר: (לדנינו) בימים כאלה מתוחים אתה עובר לגור לרמאללה?
 נתן: כבר ביקרתי שם עשרות פעמים, מאיר.
 מאיר: אני בונה שם באזור. אני לא מעז להסתובב בלי אבטחה.
 מירה: אל תדאג. נגיע אליכם בערב ראש השנה בזמן.
 דנינו: אני מבטיח שלא אגיד מילה על מה שאני עושה שם.
 מאיר: אתה לא צריך להגיד. כולם כבר מדברים על זה. אתה הסופר המזרחי הכי חשוב כאן, נתן. אתה מדבר בשמנו. אנחנו לא מוכנים שתבקר שם.
 דנינו: המזרחים משלמים מחיר כבד מאד בגלל הסכסוך הזה, מאיר.
 מאיר: אנחנו משלמים מחיר כבד יותר בגלל שאתה מתערב בו. בבית הכנסת אומרים שאם אני שותק, כנראה שאני מסכים איתך. מי שִׁמָּך?
 דנינו: אני מתערב משום שאחרים מתחמקים. במקום לבוא אלי, היית צריך ללכת אל הרב עובדיה.
 מאיר: כשיהיה סיכוי להסכם הזה, הוא יתמוך בו.
 דנינו: לכן אני נוסע לשם. כדי לראות במו עיני אם יש לו סיכוי.
 אבנר: הם יגידו שיש, ואתה תאמין.
 דנינו: חייתי כאן מספיק כדי לאבד את התמימות שלי.
 מאיר: בבקשה, נתן. אני לא רוצה שבערב ראש השנה תשב אצלי בראש השולחן, וכל המשפחה תטיח בך האשמות, שאני לא רוצה להעלות על דל שפתיי, בגלל הסכם שאין לו סיכוי.
 דנינו: בוא איתי לשם ותקשיב להם. אם תצליח לשכנע את הרב עובדיה להיפגש עם ערפאת, אולי בכל זאת יהיה לו סיכוי. (לאבנר) בוא גם אתה. אגודת הסופרים שלהם עורכת מחר ערב קריאה.
 אבנר: הם הזמינו אותך כי אתה אומר להם מה שהם רוצים לשמוע.
 מירה: למה אתה מתעקש להכשיל אותו, אבא? כי הוא כותב על מה שאתה מפחד לכתוב?
 אבנר: אני מכשיל אותו? הוהרה שלו מכשילה אותו.
 מירה: איזו יוהרה יש בתקווה שלו?
 דנינו: (לאבנר ולמאיר) אני צריך אתכם שם. את שניכם. לא רק כדי שהם יראו שאני לא לבד, אלא גם כדי שאני אראה את זה.
 אבנר: אתה באמת חושב שאם תכתוב שם ספר, יקרה לנו נס?
 דנינו: אם אתה לא חושב ככה, אתה כבר לא סופר.

- אבנר: אל תלמד אותי מהו סופר. אני גיליתי אותך. אני גידלתי אותך. לולא המאמרים שכתבתי עליך, היית עד היום עובד סוציאלי בקטמונים. עכשיו אתה מוריד הכל לטמיון. למה? דווקא כשהכתיבה שלך נעשתה בוגרת ובשלה, אתה מְזַנָּה אותה בשביל פוליטיקה?
- מירה: אתה מְזַנָּה אותה, אבא. אתה והחברים שלך שמתעלמים ממה שקורה כאן. הוא לא מכיר בגבולות של הספרות, מירה. **(לדנינו)** אתה יכול לכתוב על דמויות במשבר פוליטי, אבל אתה לא יכול להתערב במשבר עצמו. ההטפה שלך לחיים משותפים עם ערבים מעוררת גיחוך. תקשיב לאָחִיךָ. גם המזרחים כבר הפסיקו לקרוא אותך. אתה לבד. לגמרי לבד. **(יוצא)**
- מאיר: אבא ואימא זיכרונם לברכה מתהפכים עכשיו בקברם, נתן.
- דנינו: אבא ואימא אף פעם לא שנאו ערבים כמוך.
- מאיר: אני שומע את הפועלים שעובדים אצלי. הם לא יודעים שאני מבין ערבית.
- דנינו: ואולי אתה שונא אותם כדי להוכיח לאשכנזים שאתה לא ערבי. אתה לא רואה כמה משותף יש בינינו לבינם?
- מאיר: לא.
- דנינו: במרוקו הסתדרנו איתם יפה מאד.
- מאיר: אנחנו נסתדר איתם כאן כשיבוא המשיח, ויעמיד אותם במקום הראוי להם. עד אז גם אני מבקש, בשם כל המשפחה, שתפסיק להטיף לחיות איתם יחד. דווקא בגלל שאתה סופר גדול, זה יכול להיראות אפשרי. אולי זה אפשרי בעולם בלי תורה. בלי קדושה. בלי אלוהים. אבל אנחנו לא נוכל לחיות בעולם כזה.
- דנינו: אין לי עולם אחר, מאיר.
- מאיר: היה לך. אתה לא משאיר לי ברירה, נתן. אם אתה נוסע לרמאללה, אז...
- דנינו: אז מה?
- מאיר: אז אני לא יודע אם כדאי לך לבוא אלינו לראש השנה.
- דנינו: אנחנו משפחה, מאיר. אני אבוא אליך, גם אתה לא מזמין אותי.
- מאיר: אנחנו משפחה, אבל אתה כבר מזמן עזבת אותה.
- דנינו: לא עזבתי, ואף אחד גם לא יגרש אותי ממנה.
- מאיר: ועוד דבר. הרב עובדיה ביקש שלא תבוא לאירוסין של מרגלית שלי עם הנכד שלו. אני מבקש שתכבד את הבקשה הזאת. **(יוצא)**
- מירה: אל תדאג. מחר בבוקר הוא יתקשר להתנצל.
- דנינו: אנחנו נהיה שם, גם אם הוא לא יתנצל. **(לנוגה)** ואת לא נוסעת לניו יורק. דווקא עכשיו אני צריך אותך לצדי. את תבואי איתנו לרמאללה, ומחר תשירי על הסופר שהציב פרח מחייך על אדן חלונו. אם כתבת שיר כזה, כנראה שאת בכל זאת מאמינה שהשירה שלך יכולה לשנות משהו.

חשכה. ברקע נשמע ראיון רדיו עם דנינו.

- מראינת: מר דנינו, אתה לא חושב שעצם שהותך ברמאללה משרתת את המטרות של הפלסטינים? שבימים כאלה היא יכולה להיראות כבגידה?
- דנינו: להפך. עליתי ממרוקו כדי להגשים כאן חלום של חברה נאורה. כל חיי נאבקתי לתיקונה. כעובד סוציאלי. כפעיל מזרחי. כסופר. היום אני נאבק להבטיח את עתידה...

8. מועדון הספרות ברמאללה. למחרת.

נוגה: (לקהל) נסעתי איתם לרמאללה. כל הדרך הוא דיבר על הסיור של ברק וערפאת לחדש את המשא ומתן. הוא היה בטוח שבתוך כמה ימים תפרוץ מלחמה. למחרת בבוקר הוא התעורר בבהלה שמא היא פרצה פְּשִׁשָּׁן. כשהוא נרגע, הוא ניסה לעבוד על הרומן שלו. כתב ומחק. כתב ומחק. פתאום הוא קם, יצא למרפסת, עמד והתבונן בעוברים ושבים ברחוב. שאלתי מה קרה. הוא אמר שהוא לא מסוגל לכתוב בפחד כזה.

דנינו, מירה, נוגה, מחמוד ונדיה מסדרים שולחן למשתתפים בקריאה. בועז ונפיל מתקרבים אל דנינו.

בועז: מה לעזאזל אתה עושה כאן?! אתה לא רואה שאתה מפריע לנו?
נפיל: שאתה מחליש את הפוליטיקאים שלנו בעיני הציבור?
בועז: שאתה מערער את הביטחון בהם?
נפיל: למרות שאנחנו נאבקים בכל כוחנו לחדש את המשא ומתן הזה?
דנינו: אל תחששו. ברגע שתתחילו, הציבור יתייצב לצידכם.
בועז: הוא לא יתייצב לצידנו, כל עוד אתה נגדנו.
דנינו: אני דווקא מנסה לסייע לכם.
נפיל: לו היית פוליטיקאי, היית יודע איך. אבל אתה סופר, ואתה לא מבין את עורמת הפוליטיקה.
בועז: כדי לעזור לנו להגיע להסכם, אתה חייב לצאת נגדו!
דנינו: (נדהם) נגדו?
נפיל: אי אפשר להגיע להסכם כל עוד יש בינינו חולמי חלומות על ג'יהאד.
בועז: כל עוד ממתנים אצלנו לגאולה שתופיע בכל רגע.
דנינו: מנהיגים יכולים לשכנע את החולמים להיפרד מחלומותיהם.
נפיל: הם ייפרדו מהם, רק כאשר יחושו על בשרם את מחיר החלומות האלה.
דנינו: איזה מחיר?
בועז: רק מלחמה תשכנע אותם שהסכם הכרחי.
נפיל: מלחמה מוגבלת, כמובן.
דנינו: יצאתם מדעתכם? כשפותחים במלחמה אי אפשר לדעת איך היא תסתיים.
אלפים ייהרגו.
בועז: רבים יותר ייהרגו אם נמשיך להתחנן אל החולמים להתפכח.
נפיל: רק מלאך המוות יפקח את עיניהם.
דנינו: אתם טועים. רוב בני האדם תאבי חיים. הם יכולים להבין את מחיר החלומות שלהם גם בלי לשפוך נהרות של דם.
בועז: בלי התמיכה שלך במלחמה הזאת, יהיה לנו קשה מאד להצדיק אותה.
דנינו: לכן אני לא אתמוך בה.
נפיל: זה מה שאתה הולך לומר כאן?
דנינו: כן.
בועז: אם כך, נהיה מוכרחים לפעול מיד.
נפיל: אנחנו כמובן נאלץ להגיב.

בועז: ובתוך כמה ימים תתלקח אש.
 נביל: הסבל יהיה בלתי נסבל.
 בועז: כולם ישקעו ייאוש.
 נביל: ובשפל הייאוש יתעוררו החולמים.
 בועז: ויתמכו סוף-סוף בהסכם.
 דנינו: אתם פותחים במלחמה כדי להשיג הסכם?! הרי כל אחת מן המלחמות שלנו גררה אחריה עוד מלחמה. נסו לשם שינוי להפסיק להרוג. חולמי חלומות הגאולה והג'יהאד אינם עוורים. כשהם יראו שאין לוויית, אין יתומים, אין הורים שכולים, כשהם יראו אנשים ונשים יוצאים יחדיו למלאכת יומם, זורעים וקוצרים יחד, בונים יחד, סוחרים יחד, הם ישכחו שהם רצו מלחמה.

דנינו מתנשם בכבדות. עכשיו הוא רואה שנדיה, מירה ונוגה התיישבו ליד השולחן, פניהם אל הקהל, והוא מצטרף אליהם. מחמוד עומד ליד דוכן המנחה.

מירה: **(לקהל)** כשהגענו למועדון הספרות שמענו חדשות. חבר הכנסת שרון, ראש האופוזיציה, עלה לביקור בהר הבית, באישור ראש הממשלה כמובן. מיד פרצו מהומות. עשרות פלסטינים נהרגו ונפצעו. היינו המומים. רבים מן האורחים עזבו בכאב ובזעם. אבל עד מהרה נתן התעשת ודרש ממחמוד להתחיל.

מחמוד: **(לקהל)** אהלן וסהלן ומיית מֶרְחֶבֶתִּין. אנחנו שמחים לארח כאן היום את הסופרים נתן דנינו ונדיה דיאב. נמצאות איתנו גם מירה, אשתו של דנינו, ובָּתָם נוגה. כידוע לכם, מר דנינו נולד במרוקו, והסולידאריות שלו עם מאבקנו מעידה שלא כל המזרחים בישראל שונאים אותנו, כפי שהממשלה שלהם דורשת מהם. אנחנו מודים לכם שבאתם לכאן למרות האירועים בירושלים. ביקורו של שרון באל-אקצה נועד לקבוע את ריבונות ישראל על המסגד, ולסכל את המשא ומתן להקמת מדינת פלסטין לצד מדינת ישראל. תשובתנו היא האירוע הספרותי הזה, שבו נקרא יחד מיצירותינו. אנחנו מאמינים שהדיאלוג התרבותי יקדם דיאלוג פוליטי לקראת הפתרון שכולנו מייחלים לו. לכבוד הוא לי להזמין את נדיה, אשתי היקרה, לקרוא מספרה החדש "אימהות".

נדיה: תודה רבה. **(פותחת את ספרה)** "אימהות" מתאר את שנת הלימודים האחרונה של סטודנטית למשפטים באוניברסיטת ביר-זית. יש לה ארבעה ילדים. בעלה פעיל בחזית העממית. היא התעקשה להמשיך ללמוד למרות ש... **(עוברת לדבר על המהומה בהר הבית)** הראיס התחנן אל הישראלים שלא ייתנו לשרון להיכנס לאל-אקצה. אבל הישראלים לא לומדים לקח... אולי נשמור את זה לשאלות הקהל, נדיה.

מחמוד: הם רואים שהייאוש שלנו עושה אותנו שונאים, עושה אותנו אכזריים... נדיה: כשהתחלנו את המאבק לשחרור, פגענו רק בחיילים. עכשיו אנחנו רוצחים גם נשים וילדים... הם רוצים שנהיה רוצחים כאלה, כדי שיוכלו להרוג אותנו, כדי שיוכלו לגרש אותנו, כדי שהעולם יגיד שזה מגיע לנו... מחמוד: בבקשה, נדיה. תתחילי לקרוא.

נדיה: הראיס הזעיק עכשיו מיליון שהידים לצעוד לירושלים. הם ייעצו לו ויבואו. אלפים מהם ימותו...

גרונה נחנק. מחמוד ממהר להרגיע אותה.

נוגה: **(לקהל)** הידיעות על שפיכות הדמים בהר הבית זרמו כל הזמן אל תוך האולם. המעטים שנשארו מיהרו לעזוב. אבא התקשה לשלוט בכעסו. סערת רוחו הלכה וגברה. הוא היה בטוח שהמלחמה כבר פרצה.

תוך כדי כך מתפרק השולחן הארוך לשלושה שולחנות קטנים והחלל הופך להיות החדר האחורי במועדון הספרות, בו נמצאים דנינו, מחמוד, נדיה, מירה ונוגה.

דנינו: אתה חייב להתקשר אל ערפאת, מחמוד. הוא צריך לקרוא לאיפוק. אני אתקשר לברק. אני אגיד את זה גם אצלנו ברדיו.

מחמוד: אחרי שהבטחתי לערפאת שאפשר לדבר איתכם, הוא לא יקשיב לי יותר.

דנינו: דָּבָר עם העוזרים שלו.

מחמוד: על איפוק? אתם הורגים אותנו עכשיו!

דנינו: אם המאבק שלכם לא יהיה אליים, רבים אצלנו יתמכו בו.

מחמוד: קודם תחדלו אתם מן האלימות שלכם.

נדיה: אנחנו צריכים למהר הביתה, נתן. הילדה אצל השכנים. הם כבר בטח זורקים אבנים מהמרפסת. הצבא עלול לירות בהם.

דנינו: רק רגע. מה עם איגוד הסופרים שלכם? גם הם צריכים לקרוא לאיפוק. המורים צריכים להחזיר את התלמידים לבתי הספר.

נדיה: המורים יצאו עם התלמידים לרחובות.

דנינו: אני מוכן לדבר עם המנהלים.

מחמוד: מי יקשיב לך כאן היום?

דנינו: לֹךְ יקשיבו.

מחמוד: אני עובד עכשיו אצל הקוראים שלי, נתן.

מירה: כדאי שנצא, נתן, לפני שהכבישים נחסמים.

דנינו: בטח. צאו מהר. תנהגי בזהירות. **(נותן לה את מפתחות המכונית, ופונה למחמוד)** מישוהו יכול ללוות אותן למחסום?

נוגה: אתה לא בא איתנו?!

מירה: מחר ארוחת ראש השנה אצל אחיך.

דנינו: נראה מחר.

נוגה: אנחנו לא נוסעות בלעדיך!

מחמוד: גם אתה צריך עכשיו לעבוד בשביל הקוראים שלך, נתן.

דנינו: לכן אני נשאר כאן.

מירה: יצאת מדעתך?

דנינו: אני חייב לראות כדי לכתוב. **(למירה)** היכנסו למכונית וסעו.

נוגה: אתה חושב שמישהו אצלנו יקרא מה שתכתוב כאן?

מירה: אם אתה לא מבין את הפחד שלנו, אז אף אחד לא יקרא אותך.

דנינו: את הפחד שלנו אני מבין מצוין.

- גם אני מבקשת שתלך, נתן. אנחנו לא יכולים לארח אותך כאן עכשיו. בכל רמאללה יודעים על הידידות שלנו איתך. מישוהו עלול לפרש אותה לא נכון. **(למחמוד)** למה אתה לא אומר משהו? למה אתה משאיר לי להגיד את הדברים האיומים האלה?
- מחמוד: היא צודקת, נתן. נדבר על ספרות, כשתפסיקו לירות.
נדיה: אל תשלה אותו. אנחנו לא נדבר על ספרות לפני שנשיג את החופש שלנו. עד אז הוא גם לא ילמד כאן את הספרים שלו. ועד אז אתה לא מוציא לאור את הספר שלך שם...
- נוגה: תקשיב להם, אבא. הם לא רוצים שתישאר כאן.
דנינו: **(לנדיה)** אנחנו לא יכולים להיכנע לאיוולת של הפוליטיקאים שלנו. אנחנו מוכרחים להציע אלטרנטיבה...
- מחמוד: עוד לא נכתב הספר שעצר אפילו ירייה אחת. אתם תצטרכו עכשיו לשפוך את הדם שלכם כדי להציל את עצמכם ממה שאתם עושים לנו.
דנינו: ואף על פי כן אנחנו נמשיך לכתוב.

ברקע נשמעים מטחי יריות והתפוצצויות פגזים בסמוך למועדון הספרות.

- מירה: אנחנו יורדים עכשיו למרתף, נתן.
נוגה: בוא כבר.

חשכה. קולות הירי וההתפוצצויות מתגברים.

מערכה שנייה

9. בית דנינו בתל אביב. אור על דנינו היושב זועף בכיסא הגלגלים. 25 בפברואר 2001.
מאיר יושב לידו וממלמל פרק תהילים מ"א. אבנר פונה לקהל.

מאיר: לְמַנְצָחַ מְזֻמּוֹר לְדָוִד:
אֲשָׁרִי מִשְׁפִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יִמְלֹטְהוּ יְהוָה:
יְהוָה יִשְׁמְרֵהוּ וִיחַיֵּהוּ יֵאָשֶׁר בְּאֶרֶץ וְאֵל תִּתְּנֵהוּ בְּנֶפֶשׁ אוֹיְבָיו:
יְהוָה יִסְעֲדֵנוּ עַל עֲרֵשׁ דָּוִי כָּל מִשְׁכְּבוֹ הַפֶּכֶת בְּחוֹלָיו...
אבנר: (לקהל) הוא חזר מרמאללה מובס, ונטש את הרעיון לכתוב רומן שמתרחש בה. בינתיים פרצה האינתיפאדה השנייה. שפיכות הדמים הייתה נוראה.
בדצמבר 2000 ניסה הנשיא קלינטון לחדש את המשא ומתן, ופרסם מתווה להסכם קבע: תוקם מדינה פלסטינית ב-96 אחוזים משטח הגדה וברצועת עזה. השכונות היהודיות בירושלים והכותל יהיו בריבונותנו. השכונות הערביות והמקומות הקדושים להם בריבונותם. ישראל תכיר בסבל הפליטים הפלסטינים, תשתתף בשיקומם, ותקבל לשטחה מספר מוסכם של פליטים, אך המוקד לשיבתם יהיה המדינה הפלסטינית. נתן התמלא תקווה. הוא היה בטוח שההסכם בהישג יד.

לקראת סיום דברי אבנר נכנסים בועז ונביל.

בועז: ערב טוב, מר דנינו. מה שלומך?
נביל: אתה דווקא נראה מצוין.
בועז: אני מקווה שאתה לא עסוק מדי.
נביל: אנחנו זקוקים מאד לעזרתך.
בועז: שמעת ודאי שהחלטנו להמשיך במשא ומתן.
נביל: לפי ההצעות של האמריקאים.
דנינו: כן. שמעתי. אני שמח מאד.
בועז: אבל ברק לא יכול להתקדם בלי תמיכת הציבור. אפילו הקואליציה שלו התייאשה והתפרקה.
נביל: והייאוש אצלכם מייאש רבים מאד גם אצלנו.
בועז: ולכן ברק נאלץ להכריז על בחירות.
נביל: אתה מבין עד כמה הן גורליות.
בועז: ברק יזכה בהן רק אם הציבור ישתכנע שיש סיכוי להגיע להסכם.
נביל: אחרי שנשפך אצלנו כל כך הרבה דם, הציבור שלנו כבר משוכנע שההסכם הכרחי.
דנינו: מה בדיוק אתם רוצים שאעשה?
בועז: בימים הקרובים אנחנו נחדש את השיחות.
נביל: בטובה.
בועז: אני בטוח שנצליח לחתום על הסכם ביניים.
נביל: שישכנע את כולם שאפשר להגיע להסכם כולל.
בועז: ויבטיח לברק ניצחון.

דנינו: יש לי בכל זאת שאלה לגבי...
 בועז: הסמכות המוסרית שלך תשכנע את כל סופרי הארץ לתמוך בו.
 נביל: אם הסופרים שלכם יתמכו בו, שלנו יתמכו בערפאת.
 דנינו: בהחלט. אבל אני בכל זאת רוצה להבין משהו...
 בועז: (קוטע אותו) ועוד בקשה אחת, מר דנינו. אתה באמת אדם נאור, הומניסט ידוע. ברק ישמח מאד אם תצטרף לממשלה שלו כשר לענייני שלום. אני בטוח שתהיה לך תרומה גדולה למשא ומתן בטאבה.
 דנינו: שר לענייני שלום?
 נביל: אתה מהסט? כשאנחנו כל כך זקוקים לך?
 בועז: בגלל ההיסוסים שלך תפרוץ עוד מלחמה!
 נביל: אלפים ייהרגו!
 דנינו: אני לא בטוח שאוכל להציל אותם מתוך הממשלה, אדוני. לא קורצתי מחומר של שָׁרִים. אבל לפני שאני משיב, אני מבקש לדעת מדוע אתם מתעקשים על הסכם ביניים? מדוע אי אפשר לדון כבר עכשיו בהסכם כולל? הסכם כולל על סוף הסכסוך?

נכנסים מירה, נוגה ואבנר. מירה נושאת מגש ובו ארוחת הערב של דנינו.

מירה: הגיע זמן ארוחת ערב, נתן.
 נוגה: (למאיר) קראת לו תהילים? אמרתי לך שהוא לא אוהב את זה.
 מאיר: הוא דווקא אוהב. אני רואה בעיניים שלו.
 דנינו: מילים, מילים...

מירה מאכילה אותו.

אבנר: (למירה) אולי בכל זאת אפשר לדבר איתך רגע אחד בהיגיון?
 מירה: אני לא מסוגלת להיות הגיונית עכשיו, אבא.
 אבנר: המגירות שלו מלאות כתבי יד. אם לא נוציא אותם לאור הם יִדְהוּ ויתפוררו. אני מוכן להפסיק לכתוב כדי לערוך אותם.
 נוגה: סבא הוא העורך הכי מתאים, אימא.
 מירה: נחכה כמה ימים. אני רוצה שאבא יחליט.
 אבנר: אל תשלי את עצמך. הוא לא מסוגל להחליט. אם נוציא לאור את הכתבים שלו, אז בשנה הבאה הוא יקבל את פרס ישראל. על דְּבָרְתִּי.

לפתע דוחה דנינו את הצלחת, ופונה אל בועז ונביל.

דנינו: אתם מתעקשים על הסכם ביניים כי שולחיתם חוששים מהכרעה היסטורית. כי הם חוששים להילחם עליה. כי הם חוששים לֶאֱבֹד את שלטונם בגללה. אני מוכן לבוא איתכם לטאבה רק בתנאי שתודיעו על הפסקת אש ושבייתת נשק, ועל חידוש המשא ומתן על הסכם כולל. על סוף הסכסוך. לא מחר. לא ביום מן הימים. לא בעתיד לבוא. בזה הרגע. עכשיו.

כולם חשים בסערת רוחו. נוגה מתיישבת לידו ואוחזת בידו. הוא נרגע.

- נוגה: אני חושבת שהוא רוצה סיגריה.
- מאיר: **(תוקע סיגריה בפיו של דנינו ומציית אותה)** אני אומר לכם שוב. אני לא יכול לבוא הנה כל יום. אני מוכן להכניס אותו למוסד הכי טוב. אני אשלם הכל.
- נוגה: שמענו, תודה רבה.
- מאיר: למה? בגלל שיש שם בית כנסת? בגלל שהאוכל כשר? הוא צריך רחמי שמים.
- נוגה: אבא נשאר בבית!
- מאיר: זאת ההזדמנות שלו לעשות תשובה. **(הן שותקות)** בסדר גמור. נחכה עוד שבוע. **(לאבנר)** אל תסתכל עלי. אני לא נותן שום דבר בשביל להוציא עוד ספר שלו. הוא כבר כתב יותר מדי. **(לדנינו במרוקאית)** תרגיש טוב, נתן. להתראות. **(יוצא)**
- מירה: צריך להחליף לו חיתול.
- אבנר: אני אחליף לו. לכו לקולנוע. בעניין הפתקים שבמגירות שלו, מירה, עשי לעצמך טובה. נסי לחשוב מה הוא היה אומר, אילו הוא דיבר. **(מוציא את דנינו החוצה)**
- נוגה: הכתבים של אבא שייכים גם לי, אימא, ואני רוצה שנוציא אותם לאור.
- מירה: הרומן על חסן יעורר כעס גדול, נוגה. אבא לא קיבל את פרס ישראל, רק בגלל שהספר הזה הוא על ערבי שמתחתן עם יהודייה
- נוגה: לכן דווקא צריך להוציא אותו לאור.
- מירה: אני לא מסוגלת. לא מסוגלת. כל החיים שלי הערצתי אותו. הקרבתני הכל למענו. עכשיו פתאום המכה הזאת... **(גרונה נחנק)** מה אני אעשה עם עצמי עכשיו? אני אחזור ללמוד?

10. בית דנינו בתל אביב. בוקר. 8 בינואר 2001. נכנסים אבנר, מירה ודנינו.

- אבנר: אני לא מבין אותך, נתן. סוף-סוף שכנעתי את ברק להציע לך להיות אצלו שר, אז אתה דוחה את ההצעה שלו, ומארגן נגדו כנס?
- דנינו: ברק רוצה אותי בממשלה כדי שהמזרחים יצביעו בשבילו.
- אבנר: הוא צודק. רוב המתנגדים למשא ומתן הם מזרחים. אם תהיה שר, הם יתמכו בו.
- מירה: אם הוא יהיה שר, הוא לא יוכל לומר מה הוא חושב.
- אבנר: הוא יאמר את זה בממשלה.
- דנינו: איך אני יכול להיות בממשלה כזאת? ברק רוצה הסכם ביניים רק כדי לנצח בבחירות. הוא לא מוכן לנהל משא ומתן על הסכם כולל.
- מירה: **(לאבנר)** לכן אנחנו עורכים את הכנס הזה.
- אבנר: אם אתה רוצה להשפיע על הפוליטיקה, אתה צריך לחשוב כמו פוליטיקאי.
- לא כמו סופר. המתנחלים יאפשרו לנו לחתום על הסכם כולל? חמאס יאפשר לערפאת? אם תצטרף לממשלה, ואם המזרחים יתמכו בה, נחתום על הסכם ביניים, ובעוד שנה נחתום על הסכם ביניים נוסף.
- דנינו: נקרתה לנו עכשיו הזדמנות נפית, אבנר...

- אבנר: אני לא אחתום על העצומה הזאת.
מירה: נדיה ומחמוד צריכים להגיע בכל רגע, אבא.
אבנר: למה שאחתום? כי כבר שלושים שנה אֶת משתעבדת לכל הגיג שלו כמו שפחה חרופה?
דנינו: אני מבקש שלא תדבר אליה ככה.
מירה: די, נתן.
אבנר: אני מציע לך דרך לקדם הסכם, ואתה סומך על גֵס? אולי בעצם אתה לא כל כך רוצה הסכם. אני לא אתפלא אם יום אחד יתברר שכתבת על הסכם, רק כדי להתקבל אצל האשכנזים.
מירה: די, אבא!
דנינו: אני כתבתי כדי להציל אותם. למרות התנשאות שלהם. למרות ההתנשאות שלך. עד היום אתה לא מסוגל לדבר אלי בגובה העיניים. עד היום אתה לא מסוגל לדבר אל פלסטינים בגובה העיניים, בצניעות, מתוך חמלה. במקום זאת אתה מציע להם תעמולת בחירות. בגלל ההתנשאות הזאת אתה כותב כל כך מעט. בגללה גם אין שום ערך למה שאתה כותב.
מירה: נתן!
דנינו: לכתובה שלך יהיה ערך, רק אם תכיר במידות האמיתיות שלך. אם לא תכיר בהן, אֶל תכתוב. אם לא תכיר בהן, אֶל תבוא להן, אם לא תכיר בהן, אֶל תבוא הנה יותר.

אבנר נדהם. הוא מתקשה לבלוע את עלבונו. כעבור רגע הוא יוצא. שתיקה.

- מירה: אני מבקשת שתיקח עוד ואליום.
דנינו: לקחתי.
מירה: (מציעה לו) מתי?
דנינו: (דוחה את הכדור) עד היום הוא לא מבין שהעמדות הפוליטיות שלו הרסו את הכתיבה שלו.
מירה: אם תצרח עליו ככה, הוא ודאי לא יבין. עכשיו הוא ילך הביתה ויחסל בקבוק וודקה.
דנינו: יותר טוב שהוא לא יהיה כאן כשמחמוד ונדיה מגיעים.
מירה: בכל זאת כדאי שתיקח כדור. אתה לא ישן. אתה כועס. מתווכח. מאשים. מטיף. מאז שנסענו לרמאללה יש ירידה גדולה במכירות שלנו. כבר חודש לא נגעת ברומן על חסן, שהתחייבת לסיים עד מאי.

נכנסים נוגה ומחמוד.

- נוגה: החיילים עיכבו אותנו במחסום.
מחמוד: (למירה) אמרתי לאבא שלך שלום במדרגות, והוא המשיך לרדת.
דנינו: הוא לא יבוא לכנס.
מירה: (לדנינו) אם תתנצל בפניו, הוא יבוא.
נוגה: אנחנו צריכים אותו, אבא. אם הוא לא יבוא, גם אחרים לא יבואו.
דנינו: מי שלא בא בגללו, מוטב שלא יבוא.
נוגה: אני מוכנה לדבר איתו.

- דנינו: הוא יבוא לכנס כדי לפוצץ אותו. (למחמוד) איפה נדיה?
 מחמוד: בבית. עם הילדה. קשה לה. היא צריכה עוד קצת זמן.
 מירה: אני מביאה לכם קפה.
 דנינו: נשתה שם. (למחמוד) הבאת את ההחלטה של ועד הסופרים?
 מחמוד: כן. (מראה לו) הבאתי גם מכתב תמיכה של ערפאת.
 מירה: (לדנינו) כדאי שנתרגם אותו.
 דנינו: נתרגם בדרך. (למירה) נזוז?

נכנסת נדיה, התינוקת מונא בזרועותיה.

- דנינו: נדיה?
 מחמוד: מה קרה? איך הגעת? הילדה בסדר?
 נדיה: היא ישנה.
 נוגה: איזה מתוקה. תני לי אותה. (לוקחת את מונא בידיה)
 נדיה: מצטערת שאני מתפרצת ככה. (למחמוד) אני לא בטוחה שאתה יכול להשתתף בכנס שלהם.
 מחמוד: למה?
 דנינו: הסופרים שלכם קיבלו החלטה חשובה מאד, נדיה.
 נדיה: הם החליטו מה שערפאת כפה עליהם.
 מחמוד: ההחלטה הזאת התקבלה ברוב גדול.
 נדיה: היא לא משקפת את האמת. רובנו מתנגדים לִסְעִיף בעניין הפליטים, נתן.
 מחמוד: לכל פליט צריכה להישמר הזכות לשוב לביתו.
 נדיה: הוועד לא דרש את זה.
 מחמוד: ברגע שיצאת, הבנתי שאנחנו מרמים אותם. קראתי לך מהחלון. אבל הילדה התחילה לבכות...
 מחמוד: הוועד דן בסעיף הזה במשך שלושה ימים, נדיה. את יודעת שהפליטים שחיים באירופה ובאמריקה לא רוצים לחזור הנה. גם אלה שחיים בירדן מעדיפים להישאר שם.
 נדיה: הם רוצים מאד לחזור.
 מירה: הסופרים שלנו לא יקבלו דרישה כזאת, נדיה.
 נדיה: אנחנו לא יכולים לחתום על עצומה שמוותרת עליה.
 מחמוד: אין בעולם שום כוח פוליטי שתומך בדרישה הזאת.
 נדיה: אנחנו סופרים. אנחנו מציעים עקרונות מוסריים כדי להשפיע על הכוחות הפוליטיים.
 מחמוד: פְּקִיץ עברנו יחד בשנים עשר מחנות. שמענו את הפליטים. הם שונאים את ישראל. הם לא רוצים להיות בה אזרחים מדרגה שנייה. לכן הם מוותרים על הבתים שלהם. לכן הם רוצים לקבל פיצויים, לבנות עצמם בתים אחרים במקומות אחרים, לפתוח עסקים, לגדל ילדים...
 נדיה: הם התביישו לומר שהם מוותרים על הבתים שלהם, כי הגלות התישה אותם. (לדנינו) אתה אדם מוסרי, נתן. אתה יודע שההצעה האמריקאית היא בלתי מוסרית.
 דנינו: היא מאפשרת סוף-סוף לשקם את כל הפליטים. היא קובעת שישראל תקלוט מספר מוסכם של פליטים בשטחה.

- מחמוד: אני לא בטוח שאי פעם נקבל הצעה יותר מוסרית. אם את לא תומכת בה, את גוזרת על הפליטים מאסר עולם במחנות.
- נדיה: חיכינו חמישים שנה. נחכה עוד חמישים.
- מחמוד: את יודעת כמה מאיתנו ייקרגו בחמישים שנה האלה?
- דנינו: יש לנו עכשיו הזדמנות להציל אותם, נדיה.
- נדיה: אתם דורשים מאיתנו לוותר כי אתם חזקים. כי ניצחתם. רק ביום שבו תרגישו מה זאת תבוסה, תוכלו להיות יותר אנושיים כלפינו.
- דנינו: כל חיי אני כותב כדי שנהיה יותר אנושיים ונפסיק להרוג אתכם. כל חיי אני מחפש ביניכם שותפים שיכתבו, כדי שגם אתם תפסיקו להרוג אותנו. וכשאני שומע אותך, אני לא בטוח שמצאתי. אף לא כותבת כדי להציל בני אדם, אלא כדי להציל חלומות.
- מירה: תקשיב לה, נתן. אולי כדאי לדחות את הכנס בכמה ימים.
- נוגה: תשתה קצת, אבא. **(נותנת לו בקבוק מים)**
- דנינו: לספרות יש כוח, נדיה. אם תמשיכי לכתוב על חלומות שווא, אנשים ימשיכו למות בגללם. מה תעשי כשתראי טורים ארוכים של קברים שהמתים בהם היו חיים, לולא מכרת להם אשליות?
- נדיה: אני מקווה שאם אני אמשיך לכתוב על החלומות שלנו, הם יתגשמו.
- (למחמוד)** ואתה לא תוותר עליהם בשמנו. **(נוטלת את מונא מידי נוגה)** בוא נחזור הביתה, מחמוד.
- דנינו: הכנס מתחיל עוד מעט.
- נדיה: **(למחמוד)** חיכיתי לך עשר שנים כשהיית בכלא. אני לא רוצה לאבד אותך.
- מחמוד: גם אני לא רוצה לאבד אותך.
- נדיה: אם אנחנו לא יכולים להמשיך יחד במאבק הזה, אז נשאיר אותו לאחרים, ניקח את מונא וניסע למדינה הראשונה שתסכים לקבל אותנו.
- דנינו: אל תוותרו כל כך מהר, נדיה. אנחנו ננהל משא ומתן עד שייצא עשן לבן. אם אנחנו לא נגיע להסכמות, הפוליטיקאים שלנו אפילו לא ינסו.
- נדיה: **(למחמוד בדמעות)** איזה טעם יש להישאר כאן במדינה קטנה ועלובה, תלויה בחסדי היהודים? איזה חיים יהיו בה לילדה הזאת? כמו שלנו?
- דנינו: יש לך עכשיו הזדמנות להבטיח לה חיים יותר טובים.
- מחמוד: **(לדנינו)** אני מצטער. היא עוברת ימים קשים. אחיה פתח שוב בשביתת רעב בכלא. לא נותנים לה לראות אותו.
- נדיה: בוא נלך.
- דנינו: חכו רגע. **(לנדיה)** אני אנסה להגיע אל אַחִיךָ. אני אתקשר לכלא. אני אפנה לבג"ץ. אנחנו סופרים, נדיה. אנחנו מכירים את הטבע האנושי יותר טוב מן הפוליטיקאים. אנחנו רגישים יותר מהם לְסִכָּל. אף עצמך אמרת שאנחנו חייבים לנסות להשפיע עליהם... **(אבל מחמוד ונדיה יוצאים)**
- מירה: קח כדור. **(דנינו לא מגיב)**
- נוגה: קח!
- מירה: צריך לבטל את הכנס.
- דנינו: לא מבטלים שום דבר. **(בולע את הכדור)**
- נוגה: אם הם לא חותמים על העצומה, אז מה הטעם בה?
- דנינו: אני אחתום עליה.
- נוגה: אם רק אתה חותם עליה, אתה מודה שאין לך שותפים.

- דנינו: אם רק אני מוכן לחתום עליה, אז אני חייב לחתום.
מירה: בלי קנאות, נתן. יותר מדי אנשים נרצחים סביבנו בגלל קנאים.
דנינו: אל תטיפי לי עכשיו, מירה.
מירה: הקנאות הזאת מזיקה לכתיבה שלך. אתה מאבד את המוניטין שצברת. אתה לא תוכל יותר להשפיע.
דנינו: אני מוכן לוותר על המוניטין הזה.
מירה: הוא לא רק שלך. גם לי יש בו חלק. בניתי אותו בזיעת אפיי. אני לא אתן לך להרוס אותו.
דנינו: נדבר על זה מחר. עכשיו אני צריך אתכן שם איתי.
נוגה: אם תדבר שם רק בשם עצמך, אף אחד לא יקשיב לך.
דנינו: בסדר גמור. הבנתי. תודה רבה. **(פונה לצאת)**
נוגה: **(חוסמת את דרכו)** אני לא אתן לך ללכת.
דנינו: זווי הצידה, בבקשה.
נוגה: ביטלתי את הנסיעה שלי כדי לעזור לך.
דנינו: את יכולה לנסוע.
נוגה: תתעורר, אבא. אנחנו התומכות הכי נאמנות שלך. אנחנו מוכנות לעשות הכל למענך. אבל אתה חייב לזכור שאתה בסך הכל בן אדם. בשר ודם.
מותר לך לוותר קצת לעצמך. אתה לא דמות בספר שלך, שיכולה להתעלם ככה מן המציאות סביבה.

אבל דנינו יוצא. ברקע נשמע נאומו בכנס הסופרים הישראלים.

- דנינו: אין בינינו מחלוקת על זכותנו להגדרה עצמית ככל עם בעולם. גם אין בינינו מחלוקת על כך שמאבקנו לעצמאות ב-48 היה מאבק צודק. אף על פי כן, עלינו להכיר בכך שתוצאת מאבקנו היא אסונו של העם הפלסטיני. אין זה משנה אם הפליטים ברחו או שאנחנו גירשנו אותם. גם אין זה משנה שמדינות ערב לא נקפו אצבע לשקמם. אנחנו חיים על אדמותיהם, וסבלם רובץ לפתחנו. ולכן עלינו להפנים את התובנה הכואבת שמחד גיסא מדינת ישראל לא יכולה לשקם בשטחה את כל הפליטים, מבלי לסכן את יציבותה ואת זהותה. אבל מאידך, כל עוד לא ייתם סבלם של הפליטים, לא ייפון שלום בינינו לבין העם הפלסטיני. ולכן עלינו לקלוט כאן מספר מוסכם של פליטים, להכיר בסבלם של אלה שלא ישובו, ולהשתתף בשיקומם. הספרות חייבת להכשיר את הלבבות לקראת התהליך הזה...

11. מועדון רוק בתל אביב. אור על הבמה. 9 לינואר 2001. נוגה שרה.

- נוגה: אבי מתרחק בין הגבעות
קומתו כפופה, כתפיו שמוטות
אני קוראת לו
הוא מפנה פניו, עיניו כבויות
שפתי מלמלות:
"לכי בתי, בדמיך חיי".

הוא נחפז בין הסלעים
פניו חיוורים ומְרִים
אני מרחיבה צעדיי
צועקת אליו
קולו מהדהד:
"לכי בתי, בדמיך חיי".

הוא מטפס במעלה ההר
אני מתחננת
הוא פורש זרועות וממריא
בין העננים נראים פניו
מתפתלים לאותיות פורחות:
"לכי בתי, בדמיך חיי".

השיר מתקבל במחזאות כפים ובקריאות בראבו.

12. בית דנינו בתל אביב. אור עולה על חדר האורחים. 26 בפברואר 2001. מירה יושבת מול דנינו שבכיסא הגלגלים, בידה כדור ארגעה וכוס מים.

מירה: בבקשה, נתן. תבלע כבר. זה רק כדור ארגעה. אם תפסיק לכעוס, תוכל לישון קצת. **(הוא מסרב לבלוע)** הכעס שלך לא יעלה ולא יוריד. עשרות רבות ימשיכו להיהרג סביבנו, גם אם תכעס.

נכנסים בועז ונפיל, הנראים ונשמעים כמובן רק על ידי דנינו.

בועז: חבל שלא הצטרפת לדיונים בטאבה, דנינו. הגענו שם להסכמות חשובות מאד.
נפיל: כמעט בכל הנושאים.
בועז: ובכל הנושאים, כמעט בכל הסעיפים.
נפיל: כמעט.
דנינו: הגעתם להסכמות, או לא הגעתם?
בועז: הגענו. הם הסכימו שנספח ארבעה אחוזים משטחי הגדה, בהם נמצאים גושי ההתנחלויות, בתמורה לשטחים חלופיים.
דנינו: **(לנפיל)** ובעניין ירושלים?
נפיל: הם הסכימו שהרְבָּעִים הערביים יהיו שלנו ובכלל זה חראם א-שריף, ואילו הרובע היהודי והכותל המערבי יהיו שלהם.
דנינו: אז אתם חותמים? מתי?
בועז: אנחנו זקוקים לעוד כמה ימים.
נפיל: ימים בודדים.

מירה עוקבת אחרי הבעות פניו של דנינו.

מירה: אתה חושב שאם לא תיקח כדור, המוות יפסיק להשתולל? שאם תמות, הוא יסתפק בך וירגע?

דנינו פונה אל בועז ונביל.

דנינו: למה אתם זקוקים לעוד כמה ימים? בגלל בעיית הפליטים?
נביל: להפך. אנחנו הסכמנו שמרבית הפליטים שבלבנון ייקלטו במדינה הפלסטינית.
בועז: אנחנו הסכמנו לקלוט מספר מסוים של פליטים כמחווה הומניטרית.
נביל: ולהשתתף בשיקום האחרים.
בועז: יחד עם מדינות המערב.

מירה מנסה שוב לשכנע את דנינו לבלוע את הכדור.

מירה: בבקשה, נתן. אל תכריח אותי לשנוא אותך!

דנינו פונה אל בועז ונביל.

דנינו: אז אם הגעתם להסכמות כאלה, מדוע אתם לא חותמים?
נביל: אנחנו חוששים שהציבור שלנו עדיין לא מוכן להסכם כזה.
בועז: גם רוב הציבור שלנו יראה בו תבוסה.
נביל: החמאס ידיח את ערפאת, ותשתרר כאן אנרכיה.
בועז: ההסכם הזה יסכן את הניצחון של ברק בבחירות.
דנינו: להפך. ההסכם הזה יחזק את שניהם.
נביל: הם יתחזקו, אם הם יאשימו זה את זה בכישלון...
בועז: וידחו את המשא ומתן לאחר הבחירות.
נביל: ואם עד הבחירות לא תתערב, ולא תתווך, ולא תפשר...
בועז: ולא תעלה הצעות יותר מוסריות, יותר הוגנות, או יותר צודקות...
נביל: אז בעוד כמה חודשים יהיה הסכם.
בועז: הפוליטיקה היא אמנות הצדק האפשרי, דנינו, לא הצדק המוחלט.
דנינו: אתם עיוורים? נפלה לידיכם הזדמנות גורלית. אם לא תחתמו עכשיו, תאבד התקווה שנוכל אי פעם לחתום. אם היא תאבד, נתמלא כולנו שנאה.
וכשאנחנו שונאים, אנחנו שוחטים... **(כל גופו רועד)**
מירה: תפסיק, נתן. תפסיק. מה אתה רוצה? למות? למה? כדי להעניש אותי? על מה? אני אשמה במה שקרה לך? אל תסתכל עלי ככה. אני לא אעזור לך למות! אני לא מוכנה אפילו להרהר בכך! קח את הכדור הזה לפני שאני משתגעת!

מנסה לתת לו. נכנס מאיר.

מאיר: אני אתן לו. **(לדנינו)** אני מבקש שתיקח את הכדור הזה, נתן. אם תהיה רגוע יותר, תוכל לישון. תוכל גם לאכול. כבר יומיים לא אכלת שום דבר. אני לא רוצה לדחוף לך כדורים בכוח. כמו שהייתי עושה לאימא זיכרונה לברכה. זה מה שאתה רוצה? בסדר גמור. תפתח את הפה.

מצליח לדחוף את הכדור לפיו של דנינו בכוח. דנינו יורק את הכדור.

מאיר: זה לא יעזור לך, נתן. אנחנו לא ניתן לך למות. אתה תחיה, גם אם לא תרצה. **(במרוקאית)** אתה שומע?

בסערת רוחו חובט דנינו באגרופיו בראשו.

מירה: נתן...

מאיר: נתן!

מאיר ומירה מנסים לאחוז בידיו ולהרגיע אותו. נכנסת נוגה.

נוגה: עזבו אותו.

מירה: הוא חושב שאם הוא ימות, יזדעזעו אמות הספים. **(לדנינו)** אתה רוצה שנקשור אותך?

נוגה: די, אימא.

מירה: פתח את הפה. **(הוא מסרב)**

מאיר: פתח את הפה.

מירה: אם אתה כל כך רוצה, אתה יכול למות. אבל קח בחשבון שאנחנו נקבור אותך בחשאי, בלילה, בקול דממה דקה.

נוגה: קחי סיגריה וצאי למרפסת! **(למאיר)** לך איתה. אני אתן לו את זה.

מירה ומאיר יוצאים. נוגה נוטלת את הרומן של דנינו.

נוגה: רוצה שאקריא לך מן הרומן על חסן, אבא? הגענו לפרק שהוא הולך לחוף הים בתל אביב. זוכר? **(דנינו מפנה פניו הצידה)** החוף כבר היה מלא מתרחצים. גברים, נשים וטף. חסן התיישב על החול, חלץ את נעליו, וטבל את רגליו במים. לידו השתכשכו פעוטות נרגשים ואימהותיהם החרדות. אישה זקנה צפה על גבה, פניה אל עבר השמש השוקעת. צעירים להוטים התיזו סילוני מים על נערות מצחקקות בבגדי ים זעירים. פה ושם נראה גולש במורד הגלים. **(רואה שהוא מקשיב)** אתה שומע. נכון? **(הוא לא עונה. היא ממשיכה)** חיוך רך נפרש על פניו של חסן. התמסרות המתרחצים להנאותיהם הפיחה בליבו תקווה. אט-אט התפשטה שלוה בכפות ידיו, בכפות רגליו, בשורשי שערותיו, באגלי הזיעה שבצבצו על מצחו. הוא מחה את פניו וידע. הוא יישאר כאן. הוא יישאר. אין לו מקום אחר. **(היא מבחינה בדמעות הזולגות מעיניו)** אתה מבין, אבא. אני רואה. אני יודעת שאתה מבין. תמיד הבנת. אתה בוכה בגלל חסן. זאת הפעם הראשונה שהוא

מרגיש שתל אביב הפכה להיות הבית שלו. זה רגע מלא תקווה. גם אתה מלא תקווה. אני רואה, אבא. אני רואה...

13. בית דנינו בתל אביב.

אבנר: (לקהל) השיחות בטאבה הסתיימו, כפי שצפיתי, בכישלון. הוא היה אובד עצות. חששנו לבריאותו. הוא סירב ללכת לרופא. הבאנו רופא הביתה. היא סירב להיבדק. הוא סירב לאכול. הוא ישב כל היום ליד הטלפון וניסה לשכנע את חבריו הסופרים לקרוא לחידוש המשא ומתן. מה יכולנו לעשות? לאשפז את הסופר הכי חשוב בארץ בכפייה?

חדר האורחים. לילה. 28 בינואר 2001. דנינו יושב בכורסא. מאיר עומד מולו. מירה יושבת על הספה. נוגה יושבת ליד השולחן.

מאיר: אמרתי לרב עובדיה. נתתי לו את המכתב שלך.
דנינו: הוא לא חושב שצריך לחזור מיד למשא ומתן?
מאיר: הוא משוכנע שמסירת שטחים לידי הערבים תגרום לסכנת נפשות.
דנינו: עכשיו כשהמשא ומתן התפוצץ ימותו עשרות בכל שבוע.
מאיר: הוא מתפלל שהקדוש ברוך הוא יחזק את ידי החיילים.
דנינו: תפילה לא מספיקה, מאיר. צריך גם לעשות מעשה. תתקשר אליו ותגיד לו שאני מבקש להיפגש איתו. אני מוכן לצאת לירושלים עכשיו.
מאיר: בעשר בלילה?
דנינו: הוא חייב לדבר עם ראש הממשלה בדחיפות.
מאיר: מי אתה שתגיד לו מה לעשות? אתה בסך הכל סופר. הוא אף פעם לא קרא ספר שלך.
דנינו: בסדר. נלך אל הפעילים של ש"ס בעיירות הפיתוח. הם יודעים שהסכם ישפר את מצבם, והם ילחצו עליו לקדם אותו.
מאיר: אני גם לא בטוח שהם קראו את הספרים שלך.
דנינו: הם כבר לא תמימים, מאיר. הם קוראים ספרים, והם מבינים שהחרדיות הארורה שהוא כופה עליהם, החלישה אותם במאבק נגד הקיפוח, והעמיקה לשווא את השנאה שלהם לערבים. במרוקו לא היינו חרדים. היינו יהודים. אבא התפלל בבית הכנסת בשבת, ואחר כך הלך לעבוד עם ערבים בדואר.
מאיר: אני חרדי, נתן. אתה לא תגיד לי שהחרדיות שלי ארוה. הכפירה שלך ארוה. הכפירה בריבוננו של עולם. באבא. ברב עובדיה. איך אתה מעז לדבר עליו ככה? רק בגלל שאתה אחי הסכמתי לתת לו את המכתב שלך. אבל כדאי שתדע. הוא לא ייתן יד למשא ומתן, שהציבור שלו מתנגד לו. (בתקיפות) התנחלות אחת שאני בונה בשומרון תשפיע על העתיד שלנו יותר מכל הספרים שלך. (פונה לצאת וחוזר) בשבוע הבא אנחנו עולים לקבר של אבא ואימא, זיכרונם לברכה. אנחנו לא רוצים שתעלה איתנו. אף פעם לא חשבתי שאבא מת בגלל הבושה על הפגישה שלך עם ערפאת. עכשיו אני כבר לא בטוח.
דנינו: אבא מת כי פיטרו אותו ממשחטת העופות של תנובה!

אבל מאיר יצא. שתיקה.

- מירה: עכשיו נלך לישון, נתן.
 נוגה: **(בתקיפות)** אימא מבקשת שתלך לישון!
 מירה: גמרנו עם הפוליטיקה. מחר בבוקר אנחנו נוסעים לִפְנֵיךָ. אתה תנוח.
 דנינו: תטייל. ותחזור לכתוב את הרומן על חסן.
 נוגה: אני אכתוב אותו כאן.
 מירה: לא כתבת אף מילה כל השבוע.
 דנינו: אנחנו נישאר שם עד שתגמור אותו. בוא למיטה.
 נוגה: אני לא עייף!
 נוגה: למה אתה מְעַנָּה את עצמך? אתה אשם שהמשא ומתן נכשל? עשית כל מה שכן תמותה יכול לעשות. אמנם אתה סופר גדול, אבל מאז שבני אדם החלו לכתוב, לא קם סופר שהצליח לעצור מלחמה.
 דנינו: אסון נורא התרחש הלילה בטאבה, נוגה. הוא איננו גזרה משמים. הוא התרחש בגלל עיוורונם של בני אדם.
 נוגה: ואתה תפקח את העיניים שלהם? מה השגת בשלושים השנים שכתבת? מיום ליום אנחנו נעשים לאומניים יותר ואכזריים יותר. שונאים יותר ושונאים יותר. נשארתי כאן רק בשביל לעזור לאימא כדי שהיא לא תצטרך לאשפז אותך...
 דנינו: אני לא מוכן שתדברי אלי ככה!!
 נוגה: אם אני אֶשְׁאָר איתך עוד יום אחד, גם אני אצטרך להתאשפז. **(יוצאת)**
 דנינו: נוגה... **(למירה)** כדאי שאני אלך אחריה.
 מירה: בשביל מה?
 דנינו: אם היא תבין יותר, יכאב לה פחות.
 מירה: אולי תנסה גם אתה להבין אותה?
 דנינו: מספיק, מירה!
 מירה: בבוקר אני אבקש מהרופא להחליף לך את הכדורים.
 דנינו: אני בסדר גמור!
 מירה: אז תראה לי שאתה יכול להיכנס למיטה ולישון כמה שעות.
 דנינו: **(בכעס)** עכשיו לישון? עכשיו?!

הוא משתמט מידיה ופונה לעבר היציאה. היא עוצרת בעדו שוב.

- מירה: חכה רגע. אני מבקשת שתסתכל בעצמך. אתה לא רואה את הקנאות המטורפת שהשתלטה עליך? אתה מאשים את אחיך ואת הרבנים שלו בתפיסת מציאות מעוותת, ומה איתך? אתה נלחם על הסכם שקיים רק בדמיון שלך. היוהרה שתצליח לכפות אותו היא שיגעון גדלות. שום סופר לא יכול לכתוב מתוך שיגעון כזה. אתה יודע את זה היטב. כל החיים שלך הִטְפֵּת לכתוב מתוך צניעות.
 דנינו: אני ממהר, מירה.

מירה: אתה לא הולך. הקנאות הזאת לא טבועה בדמך. אתה שונה מן האחים והאחיות שלך. תמיד הצלחת להתגבר עליה. לכן נעשית סופר. ולכן אתה מוחל עכשיו על עלבונך, וממשיך לכתוב. שמעת?

דנינו: שמעתי!

דנינו פונה לצאת. נכנס אבנר.

אבנר: אנחנו מוכרחים לעשות לדבר הזה סוף, נתן. המאבק שלך נעשה מגוחך. המשפחה שלך מתפרקת. הרסת את המעמד שבנית לך כל חיך. למזלך, אתה לא שומע מה אומרים עליך בהוצאות הספרים.

דנינו: תודה רבה. נדבר על זה פעם אחרת.

אבנר: אנחנו מדברים על זה עכשיו. קראתי את הפרקים האחרונים של "חסן על הסף". בכיתי כשהמשפחה שלו מתפרקת, כשהילדים שלו מתכחשים לזהות הערבית שלהם, כשהם מסרבים להיפגש איתו, כשהוא מתייאש ומתאבד. אבל כשקראתי את דברי ההספד שלו על עצמו, כשהוא צועד בלילה על פסי הרכבת, הרגשתי שהוא מחזק אותי להתגבר על הייאוש שלי. לכן זה ספר חשוב כל כך. ולכן אתה עוזב עכשיו את הפוליטיקה, ואני דואג לך שהוא יצא לאור בתוך כמה חודשים.

דנינו: ומה יקרה כאן בחודשים האלה?

אבנר: אתה תמשיך לכתוב, ואנחנו נמשיך לקרוא אותך.

דנינו: אני מקווה. (פונה שוב לצאת)

אבנר: שב! אנחנו בוחרים עכשיו פרק, ושולחים אותו למוספים הספרותיים!

דנינו: אני חייב לדבר עם נוגה.

אבנר: גם היא חושבת שהספר הזה מציע תקווה.

דנינו: אנחנו צריכים תקווה עכשיו.

אבנר: אתה יודע היטב שספרות יכולה לתת תקווה רק לעתיד.

דנינו: כן. ודאי. אבל היא מחזקת את המוסריות של הקוראים, ובמוסריות הזאת יש תקווה גם עכשיו. לא? כל מי שקרא אי-פעם ספר יודע את זה. לכן רוב בני אדם ממשיכים לקרוא. כי הם רוצים להיות מוסריים.

אבנר: איפה אתה חי, נתן? אנשים רוצים להיות מוסריים? הם רוצים לחיות!

דנינו: נכון, אבל רובם יודעים שכל חברה לא מוסרית מתפוררת במשך הזמן מבפנים, ובסופו של דבר היא נחרבת. הם יודעים שהסכנה הזאת אורבת גם לנו. חלקם יודעים שלפעמים הם חלשים מכדי להיות מוסריים. שלפעמים הם טועים ונכשלים. שלפעמים החוש המוסרי שלהם משתבש. לכן הם זקוקים לנו. לכן הם מקשיבים לנו. לכן אנחנו צריכים לקום עכשיו ולדבר אליהם.

ניכר בדנינו שמשוהו מסעיר אותו. הוא מתהלך אנה ואנה.

מירה: מה קרה, נתן?

דנינו: שום דבר.

מירה: אתה לא מרגיש טוב?

דנינו: אני מרגיש טוב מאד. אני חושב שאתם צודקים. אני באמת עייף. כדאי שאלך לישון. **(יוצא אל חדר השינה)**
 אבנר: הוא יהיה בסדר. לכי לישון. אני אשאר לידו הלילה.
 מירה: אתה יכול להביא את הספלים למטבח?

הם נוטלים את הספלים ויוצאים. דנינו נכנס, תרמיל ישן בידו. הוא חוצה את חדר האורחים ויוצא מן הבית. מירה שמעה את צעדיה והיא חוזרת מן המטבח.

מירה: נתן? **(מחפשת אותו)** נתן?

14. הרחבה לפני משרד ראש הממשלה בירושלים. דנינו עומד ונואם אל הקהל שהתקבץ לשמוע אותו. 29 בינואר 2001.

דנינו: לסופרים אין כוח פוליטי, אבל יש להם כוח מוסרי, משום שאלה המבקשים להיות מוסריים מקשיבים לקולם. ובשעה כה גורלית הסופרים לא יכולים לעמוד מנגד. הם חייבים להשתמש בכוחם, ולשכנע את הציבור לנקוט עמדה מוסרית. ומה מוסרי יותר מלהציל חיים? ואם המשא ומתן שהופסק, עשוי להציל חיים, אני אשבות רעב עד שהוא יחודש. אני קורא אפוא לכל הסופרים שמאסו במלחמות, לעשות את המעשה המוסרי ההכרחי, לשבות יחד איתי, ולתבוע מן המדינאים הסכם על פי מה שכבר הוסכם בטאבה. אל תניחו למדינאים האלה לרמות אתכם. ההסכם הוא בהישג יד. בתוך כמה שבועות אפשר יהיה לחתום עליו, ולהציל אלפים...

נכנסות מירה ונוגה.

מירה: הבאתי לך את התרופות.
 דנינו: תודה.
 מירה: ומשהו לאכול. **(הוא שותק)**
 נוגה: לפחות תשתה. **(מגישה לו בקבוק)**
 מירה: כבר שלושה ימים לא אכלת שום דבר!
 נוגה: אתה רוצה שנפנה אותך לבית חולים?
 מירה: גם מהטמה גנדי שתה בשביתת הרעב שלו.
 נוגה: **(בכעס)** הוא לא מהטמה גנדי.
 דנינו: אני מקווה שהשביתה שלי תהיה קצרה יותר.
 מירה: אתה כבר יכול להפסיק אותה. ראש הממשלה שמע אותך, והזמין אליו את אבא שלי. לולא השמצת אותו כל הבוקר, הוא היה מזמין גם אותך.
 דנינו: אני אפסיק לשבות רק כאשר השיחות יתחדשו.
 נוגה: אם השיחות יתחדשו בגלל הסחטנות שלך, הן ייכשלו מיד.
 מירה: אתה מוציא לעצמך שם רע, נתן. מי יקרא ספרים שלך עכשיו?
 דנינו: יש בעולם הזה דברים חשובים יותר מן הספרים שלי.
 נוגה: **(בתקיפות)** שתה!

נכנס אבנר שיצא ממושרד ראש הממשלה.

- אבנר: הוא מוכן להיפגש איתך, נתן, ברגע שתפסיק לשבות.
 דנינו: ומה עם המשא ומתן?
 אבנר: יש לו בחירות בעוד שבוע.
 דנינו: המשא ומתן חשוב יותר מן הבחירות שלו.
 אבנר: אתה סופר, נתן. אתה לא יכול לְצוֹת על ראש ממשלה. בשם מי אתה בא אליו? בשם הכוח המוסרי שלך? מי עומד מאחוריך? גדודים של קוראים? עוד לא נולד קורא שעלה על בריקאדות בגלל סופר.
 דנינו: רבים עלו על בריקאדות בגלל שהם קראו ספרים.
 אבנר: אז לך וכתוב עוד ספר. שביתת רעב היא דרכו של מי שאין לו דרך ביטוי אחרת. אפילו טולסטוי לא שבת רעב ליד ארמון הצאר.
 נוגה: הוא גם לא טולסטוי!
 מירה: (בתקיפות) שָׁתֵּה!

נכנסים מחמוד ונדיה, הנושאת את מונא בזרועותיה.

- מחמוד: שלום, נתן.
 נוגה: קודם כל תגידו לו שישתה.
 מחמוד: הוא ישתה.
 מירה: תגידו לו.
 מחמוד: כולנו רוצים לשבות איתך, נתן. פנינו אתמול אל ערפאת.
 נדיה: הוא ביקש קצת זמן.
 דנינו: עד מתי?
 מירה: אתה רואה? בוא נחזור הביתה לפני שאתה עושה מעצמך בדיחה.
 מחמוד: השביתה שלך נותנת לנו הרבה תקווה, נתן. חבל לבזבז אותה, כשהיא לא יכולה להשפיע.
 נדיה: גם איגוד הסופרים לא אישר לנו לשבות.
 דנינו: אז אתם מוותרים?
 מחמוד: אם רק אנחנו נשב פה, כל העולם יראה כמה אנחנו מעטים.
 נוגה: תגידו לו לשתות!
 מחמוד: תשתה, נתן. בבקשה. המאבק הגדול עוד לפנינו.
 נדיה: אתה צריך לכתוב עוד הרבה בשבילו.
 דנינו: המאבק הוא עכשיו, נדיה.
 נדיה: עכשיו אנחנו לא יכולים להשתתף בו.
 דנינו: אתם רוצים?
 מחמוד: נדיה קיבלה עבודה באוניברסיטה בברלין. היא תִּלְמֵד ערבית. נחזור כשתהיו מוכנים לשמוע אותנו.
 נדיה: אחי מת בכלא בשבוע שעבר.
 דנינו: הוא מת?! למה לא הודעתם לי?
 נדיה: אתמול קברנו אותו.
 מחמוד: אנחנו רוצים עתיד יותר טוב לילדה.
 דנינו: בשביל זה אני שובת!

מירה: תשתה כבר! (בכעס) אין לי יותר כוח למלחמות שלך! (לנוגה) מחר הוא ירצה שנעלה את עצמנו יחד איתו באש!

אבנר: אתה סופר גדול. לא מספיק לך? אתה מוכרח להיות גם קדוש מעונה?

מירה: אני אשמה בגאווה שלך. לולא האמנתי בך כל חיי, גם אתה לא היית מאמין כל כך בעצמך.

נוגה: די, אבא. הגאווה הזאת נמאסה עלי. גם האכזריות שלך. גם הצדקנות. אם אתה לא חוזר איתנו הביתה עכשיו, לא תראה אותי יותר!

מירה: אם אתה לא חוזר איתנו הביתה עכשיו, לא יהיה לך לאן לחזור!

שתיהן פונות ללכת. אבנר, נדיה ומחמוד מצטרפים אליהן. דנינו מנסה לעצור בעד מירה ונוגה.

דנינו: עצרו רגע. חכו. אני לא אוכל להמשיך בלעדיכן. גורלנו נחרץ עכשיו במשרד ממול. כל חיי כתבתי על אנשים שעיצבו את גורלם בעצמם. אני לא יכול להתחמק ממה שדרשתי מאחרים. איזה בני אדם נהיה, אם נוותר על אחריותנו לגורלנו?

אך הן ממשיכות לעבר היציאה. דנינו עומד רגע לבדו, מיואש. כעבור רגע פונה בריצה לעבר משרד ראש הממשלה. כשהוא יוצא, הוא נשמע צועק:

דנינו: עצור רגע. אני רוצה להגיד לך משהו. אני רוצה להגיד לך משהו...

נוגה: אבא!

נשמעת חריקת בלמים של מכונית עוצרת.

נוגה: (לקהל) רצנו אחריו. לא הספקנו. הוא הגיע אל משרד ראש הממשלה. השער נפתח, ומכונית השרד של ראש הממשלה הגיחה פתאום מולו. הוא ניסה לעצור אותה, אבל המכונית הכבדה האיצה. הוא קפץ מולה. הוא ידע שהנהג לא יצליח לבלום.

15. חדר האורחים בבית דנינו בתל אביב. 28.2.2001. דנינו יושב זועם ונסער בכיסא הגלגלים, קשור ב"כותונת משוגעים". נוגה לידו, מנסה להרגיע אותו.

דנינו: (שואג במלוא גרונו) מילים... מילים...

נוגה: קשרנו אותך כי אתה פוגע בעצמך. נתיר אותך ברגע שתירגע.

דנינו: מילים... מילים...

נוגה: תיזהר, אתה נופל מן הכיסא.

דנינו: מילים... מילים...

נוגה: אתה רוצה לשתות? אתה רוצה סיגריה?

תוך כדי כך נכנסים בועז ונפיל ופונים אל דנינו.

אני מניח, דנינו, שהמשפחה שלך מסתירה ממך את תוצאות הבחירות.	בועז:
התבוסה של ברק הייתה מוחצת. גם של ערפאת קְרָכָה ובאה.	נפיל:
שום משא ומתן לא יתחדש בעתיד הנראה לעין.	בועז:
מילים, מילים...	דנינו:
אנחנו רואות כמה קשה לך, אבא. אבל אנחנו לא מסוגלות יותר לטפל בך.	נוגה:
הובסנו, דנינו, כי הקדמנו את זמננו.	בועז:
כי רבים סביבנו עדיין לא בשלים לרעיונות שלנו.	נפיל:
כי התשוקה שלהם לאדמה גדולה מרצונם לחיות.	בועז:
כי הפחד שלהם ממית כל תקווה.	נפיל:
מילים, מילים...	דנינו:
אתה לא נותן לנו להאכיל אותך. אתה לא נותן לנו לרחוץ אותך. אנחנו לא מסוגלות יותר לראות אותך סובל ככה.	נוגה:
לצערנו, לא הועלת הרבה. להפך. הַשְׁלִיךְ רבים מדי שההסכם בהישג יד.	בועז:
שאפשר להגיע אליו בהרף עין.	נפיל:
לכן כולנו כל כך מיואשים.	בועז:
גם אצלם וגם אצלנו מנסים להשיג פתרון בכוח.	נפיל:
ומה שלא ישיגו בכוח, ינסו ביתר כוח.	בועז:
בלי חמלה ובלי רחמים.	נפיל:
באכזריות נוראה.	בועז:
לא רק בגללנו, דנינו.	נפיל:
גם בגלל תקוות השווא שפיזרת כאן בנדיבותך כל חיך.	בועז:
בתמימותך.	נפיל:
בעיוורונך.	בועז:
ביוהרתך.	נפיל:
(נוהם בזעם) מילים, מילים... מילים, מילים...	דנינו:

הוא פורץ בבכי. נכנסים מאיר, אבנר ומירה.

האמבולנס הגיע.	מאיר:
הוא מבין שאנחנו לוקחים אותו?	אבנר:
אתה לא רואה כמה הוא כועס?	נוגה:
אל תבכה, נתן. זה המוסד הכי טוב בארץ. האחיות הכי רחמניות. הרב עובדיה יבוא לבקר אצלך בראש חודש. בחודש הבא תבוא לאירוסין של הנכד שלו עם מרגלית שלי.	מאיר:
אנחנו נוציא לאור את כל הרשימות שבמגירות שלך, נתן. כבר התחלתי לערוך אותן.	אבנר:
אנחנו לא משליכים אותך. אני נשבעת. תוך שנה נוציא מהדורה מחודשת של כל כתביך. אנשים יבינו סוף-סוף על מה נלחמת.	מירה:
אל תבכה, אבא. יש שם גן. עם פרחים, שיחים, ציפורים. נטייל בשבילים.	נוגה:
נקרא בספרים שלך. אני אבוא אליך יום-יום עד שתחזור לעצמך. בקרוב, אבא. כן. בקרוב מאד תוכל לכתוב...	
(בבכי) מילים, מילים...	דנינו:

מירה: הוא לא יחזיק שם מעמד. אני רואה את זה בעיניים שלו. הוא ימות בתוך כמה ימים.
מאיר: הוא יחזיק מעמד עוד שנים רבות! (לדנינו) נכון, נתן? כל המשפחה אומרים תהילים בשבילך.

מירה מחבקת את דנינו המתייפת. מאיר מוליך אותו לעבר היציאה. כשהוא מאט ליד הדלת, מזדקף לפתע דנינו בכיסא הגלגלים וחובט את ראשו במשקוף בכל כוחו. מעצמת החבטה הוא מאבד את הכרתו, ונופל מן הכיסא.

מירה: נתן! (ממהרת אליו)
מאיר: (לנוגה) תקראי לפְּמָדִיק שבאמבולנס!
מירה: לא צריך.
מאיר: הוא עדיין חי.
מירה: לא צריך!
נוגה: אבא? אבא?

שתיקה. חשכה.

סוף